Кооперативна Республика

економ.-суспільний місячник. ○ рік видання IV

„CO-OPERATIVE REPUBLIC“
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw—Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE“
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw—Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK“
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw—Polen.

№ 10

НА ОКРАЮ ДНІВ.

„ПІД УДАРИ ІСТОРИЧНОГО ГОДИННИКА“.

Ще не прогули відгуки фінансової катастрофи в Німеччині, що заповнила нам літні місяці і яку вдалося втихомирити на якийсь час, а вже світ потрясають алярмуючі вісти про крах англійського фунта, заломання довіря до Банку Англії і масову втечу капіталів з Лондону. Усе, що діється під ці дні у Лондоні, газети характеризують додатком „історичне“: 21. вересня (день ухвали про здержання Банком Англії виплат фунта у золоті), це історичний день, історичну промову виголосив цього дня міністр скарбу Сноуден і т. п. І справді, навіть противники англійської всевлади не думали, що аж так глибоко повязані з собою господарства ріжних держав Европи, в даному разі Англії й Німеччини та що бюджетові труднощі британійської держави відібються аж так болючо на довірю до її валюти. Від липня з Банку Англії вибрано 200 міліонів фунтів льокат і кредитів, а особливо в останніх днях перед 21. вересня вибирання вкладів носило панічний характер. Не даром то находимо в „історичній“ промові Сноудена гіркі докори на адресу владчиків англійського банку і осторогу, що мовляв, наша біда може стати й вашою...
Найблищі тижні й місяці напевно потвердять правдивість цього пророцтва.

„TRZESZCZĄ WIĄZADŁA“.

„Trzeszczą wiązadła mocnych imperjów, padają w gruzy odwieczne kanony pojęć i nauki; ma się pod koniec dzisiejszemu światu pojęć, myśli, granitowych filarów przekonań i ustalonych od wieków prawd. Dokonuje się to w nas, przez nas, w naszej świadomości, a jednak spada to

na nas, jakby z zewnątrz nagle niespodzianie... Świat zachodni doznał wielkiego wstrząsu nie tylko natury ekonomicznej, ale i moralnej społecznego życia międzynarodowego"... („Kurjer Poranny").

НЕ ТРІЩИТЬ І МОРАЛЬНО НЕ РОЗКЛАДАЄТЬСЯ.

Хто? — Кооперація, там де вона ведена після своїх добрих, життям випробованих засад. Послухаймо, яка музика в таких цифрах:

	1929. р.	1930. р.
Членів	6,168,994	6,402,966
уділових капіталів	фт. 106,564,889	фт. 112,957,896
чужих капіталів	„ 13,363,089	„ 14,481,470
Обороту (торгів)	„ 216,967,099	„ 217,318,001
Робітників в склепах	124,884	125,831
Робітників у виробництві	50,782	56,767
Кооператив	1,234	1,210

Це — цифри з органу Кооп. Союзу Великої Британії й Ірляндії „Co-operative Review" № 29, а говорять вони про стан англійської кооперації за останній рік. Тільки остання позиція вказує зменшення, але це є наслідок свідомого лучення кооператив у більші господ. одиниці (акція ця ведеться систематично від ряду літ).

Не „тріщить" теж і не чути про такі погані речі в кооперативному (споживчому) світі Німеччини. Член правління центрального союзу цієї галузі кооперації, п. В. Клєпціґ пише під датою 15. серпня:

„Довіряючи власній силі і можности, мимо того ми не можемо бути необережними і не сміємо дати себе заскочити несподіванками господ. життя. ...„Все таки в тяжкі останні часи показалося знову, що господарка споживчих кооператив є здорова і тим корисно відріжняється від приватних анальогічних підприємств. Щадничі відділи спож. кооператив зуміли задовольнити навіть той натиск вибирачів ощадностей, що ми його переживали в останніх бурхливих тижнях. Це було можливе тільки тому, що кооперативи держать свої вкладкові капітали в можливо найплиннішому стані а решту у формі, що дається легко уняти. Також тісна співпраця кооператив з їхньою централею — мала своє значіння..." (Konsumgenoss. Rundschau).

МІЖНАРОДНІЙ ТОВАРООБМІН КОРЧИТЬСЯ ДАЛІ.

Кріза не вгаває. Недавно опублікувано зібрані дані про зовнішну торгівлю 48 держав по кінець березня 1931. Вони такі:

Ввіз і вивіз 48 держав в міліярдах пол. зол.

						Спадок за рік %% вартости	Спадок за рік %% кількости
I. чвертьрік	1929	136,7	I. чвертьрік	1930	120,6	**11,9**	5,4
II. „	1929	131,4	II. „	1930	110,4	**15,9**	6,3
III. „	1929	132,3	III. „	1930	101,5	**23,2**	12,9
IV. „	1929	137,1	IV. „	1930	101,	**26,0**	13,3
I. „	1930	**120,6**	I. „	1931	**84,5**	**29,9**	15,6

Передостанній (підчеркнений) стовпець вказує, як швидко змагається темпо кризи. Її жертвою паде передовсім торгівля через кордони держав.

А „вершителі судеб народів“ і не думають про звалення митних кордонів, навпаки готують їх скріплення.

„ICH BIN NICHT SO DUMM“...

Ich bin doch nicht so dumm
Zu kaufen im Konsum
— — — — — — — —
Beim Bruder will ich kaufen gehn
und im „Beobachter“ muss er stehn
Nur ein gesunder Mittelstand
bringt Heil dem armen Vaterland...

Родовід цієї пісоньки такий: „національно-соціялістичне“ (гітлєрівське) видавництво в Німеччині розписало конкурс на агітаційну пісоньку звернену проти великих торгових домів, жидівства і... споживчих кооператив, як головних ворогів німецької нації; пісня мала заохочувати до підпирання „Mittelstand“-у, себто німецького родом купецтва. А зміст щойно приведеного одного з конкурсових елябoратів такий:

„Я не такий дурний“, щоб купувати у кооперативі... До брата піду купувати і то такого, що анонсується у „Beobachter-і“ і (газета, що розписала конкурс). Лише здоровий середній стан принесе спасення нещасній батьківщині...“

Яких то нарешті підозрілих діл не зачнуть добрі люде прикривати іменем батьківщини! Для якої вузької мети не почнуть надуживати патріотичного почування мас!

„Старий світ“ не думає здаватися без бою.

БЕЗ ЗАГОЛОВКА.

„В буржуазних країнах кооперація, хоче чи не хоче, мусить виконувати певну господарську функцію, визначену рямцями капіталістичної системи(!) Могутня капіталістична організація виробництва ніяк не уважає кооперації як небезпечного конкурента. Навпаки, в заг. розумінню є вона навіть до деякої міри вигідна для капіталізму, бо зменшуючи адміністративні видатки, відпроваджує зайвий, заощаджений торговельний капітал у капіталістичну промисловість. А дальше через те, що кооп-ія зменшує число дрібних торговельних посередників вона прискорює загальний товарообмін, забезпечує капіталістам термінове і совісне вирівнання торговельних зобовязань, одним словом“ і т. д...

Шановні читачі „Кооп. Респ-ки“, прочитавши цю ескападу, певно в голову заходитимуть, звідки то ми випорпали таку наукову перлину?... А деж-би, як не у „Кооперативних Вістях“ (ч. 9. з 15. липня ц. р.) Ми переписали повиці цінні економічні обсервації автора (який певно й не чув про існування кооперативних гуртівень з власним фабричним виробництвом, про війни картелів з кооперацією і т. д.) — не змінюючи ні одної букви і дозволили собі тільки підкреслити веселіші місця...

Це називається „пропаганда справжньої, пролєтарської кооперативної ідеї“...

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Теперішня кріза і кредитування села.

Знаходимося в третім році економічної крізи, яку переживаємо разом з цілим світом. Коли брати під увагу світову крізу і її причини та наслідки, то вона проявляється по ріжних країнах неоднаково, бо і неоднакова їх структура. Інакше виглядає кріза в чисто промислових країнах, інакше в мішаних, а інакше в рільничих, до яких і нас можна причислити.

І якщо ми знайшлися в прикрім положенню, навіть дуже прикрім а все шукаємо звалити вину на обставини, на тягарі, які поносимо, чи на загально-світову крізу — то повинні ми також мати відвагу признатися, що в нашій біді ми самі завинили щонайменше на половину. На половину лекше прийшлосяби нам переживати нинішню господарську скруту, оскільки ми булиби добре зорганізовані в кооперації і вміли її належно використати.

Треба однак сказати, що в тім напрямі ми майже нічого не зробили. Споживчу кооперацію ми замінили в крамарство. Мабуть не треба доказувати, що слово господарсько-споживча кооператива є цілком злишнє в фірмі і що ми його не зрозуміли, але кинулися виключно до сповнювання функції кепської достави споживчих артикулів і повели її так, що сьогодня стоїмо перед великими трудноцами. По перше ми викривили рочдельську засаду: „без боргів“, а вкінці оперлися на самих боргах, тай ще далі йдемо тим втертим вигідним шляхом, аргументуючи свою нездарність потребою ратування навіть того, що ніяк не вдасться вратувати. Значить, на організаційну ділянку в нас дуже мало зверталося уваги — за виїмком нечисленних районів, які зрозуміли суть кооперації. Не сповнили також свого завдання, хоч і невеликі числом, але живучі кредитові кооперативи, бо й вони не були належним дорадником нашого населення. Мається тут на думці безплянове і безмірне обдовження нашого села, про що сьогодня докладніше поговоримо.

Маємо на увазі працю кредитівки без огляду, чи її тереном є село, чи місто, менший чи більший район — отже працю в напрямі підсилення кредитом населення, кредитом на корисну ціль, якийби не руйнував, а будував. Замало узнати корисну на перший погляд ціль позички; її треба в кожнім поодинокім випадку докладно перевірити. Треба розслідити маєтковий стан позичаючого, чи його господарка зможе витримати бажаний ним кредит, чи не має він довгів по інших кооп. касах і так зв. приватних, які платить відсотки, чи з самої господарки зможе сплатити довг, чи може має ще інші доходи і які: певні, сталі чи менш певні. Наше населення вже так обдовжене, що в цьому відношенні доходить до передвоєнного стану, якщо не гірше. При тім найважніше, що замало до сьогодня зверталося уваги на шкідливість обдовження: майже ніхто не відраджував масам населення не затягати довгів куди попало, а і тепер в тім напрямі в нас нічого не робиться. Наслідки того занедбання є вже фатальні, а будуть ще гірші, як злегковажимо цю справу.

Нехай пару примірів зілюструє стан, в якім маси знаходилися на початку 1931 року:

Молодий господар, з одного села косівського повіту, що має на себе $1^1/_2$ морга землі, а на жінку є 2 морги. В трьох послідних роках купує він $^5/_4$ морга землі за 115 ам. дол. і $^1/_4$ за 150 дол. — отже числім, що тепер має 5 моргів. Довги того самого господаря виносять:

адвокатові за контракт	8	дол.	
„ допозичив	57	„	
жид в Косові	50	„	за 6 міс. платить 10 дол. %
в Заболотові за хліб	14	„	ще передтогідний!
довг на жінку в Нар. Касі в Косові	7	„	
„ „ себе „ „ „	48	„	
в Покутськім Союзі в Коломиї довг	94	„	
Комунальна Каса в Косові	80	„	
інженер за мапки	7	„	
залеглий податок	7	„	
Разом	372	„	довгу!

Поділім довг на 5 моргів землі, то вийде майже по 75 долярів довгу на один морг. Самі банкові відсотки від 75 дол. виносять 4·90 дол. А самі знаємо скільки тепер приносить чистого прибутку один морг землі — заледво вистане на оплату відсотків. А деж сплата капіталу?

Міщанин Коломиї, який має $3^1/_2$ морга землі і хату (не є ремісником, звичайний господар) винен Касі Ощадности 1400 зл., Залічковій — 1240 зл., Самопомочі 1450 і нашому банові 350 зл. — разом 4440 зл. або коло 500 дол. довгу, що робить 142 дол. на один морг.

Ще один примір, також з району косівського, (а може бути із кожного, — першого з краю села — бо се не виїмки, а образ загалу). Господар має аж 20 моргів землі. На ту господарку має 260 дол. довгу, що дає на один морг 12·50 дол. Навмисно вибрано тут так званого богача, щоби виказати обдовження на 1 морг, хотяй правдоподібно це не буде вірним, бо вже нині маємо деякі дані, що і в тім випадку обдовження одного морга землі дійде до 22 долярів!

Ми мали можність перевіряти обдовження правдивих сільських богачів, які мають від 40 до 60 моргів землі, та і тут стверджене, що їх обдовження виносить около 40 долярів на один морг. Впрочім кожна навіть найменша сільська кредитівка може собі вичислити обдовження наших господарств, як що збере хотяйби в приближенню довги і їх суму поділить на скількість землі. В більших касах це дуже легко зробити, бо при поданню о позичку можна це відразу вичислити, навіть колиби не узгляднювати, що петент має напевно ще богато інших довгів — і по касах і приватно.

Вправді европейська комісія, яка студіює господарське положення Европи говорить, що в нас на гектар землі припадає 10 дол. обдовження (а в Румунії 14, в Югославії 59 дол.), але чи не є та сума виведена на основі чисто табулярного обдовження, бо, на нашу думку, ту цифру требаби щонайменьше потроїти? Річю кредитівок на місцях є перевірити ту справу.

Що наше населення має безліч довгів по ріжних касах рівночасно, то це ми два рази перевірювали. По засіданню виписано тих, яким ухвалено позички і дано до сконтролювання лише одній Кому-

нальній Касі в Коломиї. 45% кандидатів, нами признаних, мало вже довги в комун. касі! Аджеж тут є ще „Каса Ощадности“, „Покуцє“, „Банк Людови“, місцева чи сусідня райфайзенка та інші каси в сусідніх містах. Значить загал нашого населення дуже обдовжений і то в ріжних касах, в ріжних місцевостях, крім того має богато так званих приватних довгів. — Коли кошти позичок, в залежности від кас, виносять від 12-16 до 18% річних, то приватні відсотки з правила зачинаються від 36—60% річних і в ріжних комбінаціях доходять навіть до 300%. (Примір з Вербіжа: 100 зл. зачету на шутер, а 300 мусить відробити).

Політика кредитування не лише в Польші, але серед нас самих хаотична і безплянова. Доказом для цього служать наведені приміри: в першому з них господар має в нашім банку довгу 94 дол., а крім того в Косові в Народній Касі 48 на господаря і тамже 7 дол. довгу на господиню, тай сама комунальна каса в Косові виказує 80 дол. його довгу. В другому примірі — місцевий міщанин з довгами в чотирох касах міста Коломиї. І хоч ті каси від себе недалеко — може часами лише через дорогу — то дотепер ділив їх хінський мур і кожна з них після своїх поглядів розділяє кредит, яким добиває населення. Що так є між польськими кредитовими інституціями і українськими, це не дивниця, бо все що українське — в їх розумінню — це щось таке, з чим не варта числитися. Але що між нами самими нема пляну і порозуміння в розділі кредиту, то це вже чисто наша вина. Відношення тамтих таке, щоби лише забезпечити стягаємість позички; наше — має і мусить бути цілком інше. Впрочім, не можемо вимагати від чужих, щоби журило їх те, що нас журить. Також приватний лихвар думає лише добре заробити, зглядно жирує на масах, хочаб вони мали пропасти! За те нашим обовязком є зревідувати наше становиско і змінити його на правильне, та на корисне для нашого народнього господарства.

Знаємо отже, як наше населення обдовжене. Ще здалосяби пояснити, що від покінчення війни, зн. за 10 літ, вигляд табулярного обдовження також дуже змінився. Чимраз більше виходить на яв табулярних довгів. Їх ділимо на забезпеки кас в формі кавційних записів і то починаючи від 250 злотих в гору, та другі позиції з титулу екзекуції. Маємо в руках докази табулярного обдовження, які можуть кожного думаючого про будуче наповнити страхом. А іменно такі позиції: парцеля вгч 235 463 громади Матіївці довги: 15 зл., 30 зл., 194 зл. Жиди 385; ліцитація за 33.84 зл. Вгч 80 громади Жукотин: 250 зл. Польський Банк Рольний. Вгч 489 складається з пів морга землі і двох домів в Коломиї, виказує 300 зл. Банк Рольни, 134 доляри Жид, 450 зл. Жид і 2.400 Банк Зємі покуцкєй!

З кожним днем подібні позиції множаться, а коли розберемо, що преці́нь значно більше є довгів неінтабульованих, то зрозуміємо, як велике є обдовження нашого населення.

До боротьби з тим лихом мусимо всі стати спільним фронтом. Перед має вести, хоч нечисленна і слаба, кредитова кооперація. Не є одною з найважніших і перших завдань кредитової кооперації служити взагалі масам грішми, бо це булаби велика помилка. Таку помилку робить наша споживча кооперація, яка уважає першим завданням торгувати, а не організувати, не виховувати маси в солідарности

і зрозумінню своєї сили. Зате кредитівки повинні бути тими очима, які пильно і уважно стежать за господаркою членів, доброю радою служать їм в кожній хвилі, остерігають перед нерентовними інтересами, звертають увагу на загальне економічне положення, а доперва потім служать членам готівкою на розумну і корисну ціль. *)

Ще кілька день тому каже нам один господар з Гвоздеччини, який купив у своєї сусідки ґрунту за 80 дол. таке: дав він за ґрунт 40 дол., 5 дол. взяв посередник Янкель Абрамах, крім того допозичив у него 40 дол. на 2%, які має тепер віддати і длятого старається про позичку в касі. — „Чому ви на селі купуєте ґрунт в сусідки при помочи посередника і даром викидаєте гроші?“ — „Бо брат брату встидається признати, що продає, а так перед жидом не встидно“ — дістали ми відповідь. Як мало нами зроблено, нехай свідчить отсей дрібний факт, а ми чванимося, що торгуємо милом чи грішми!

Як сказано, це тяжка річ провіряти корисність позички. Але само обчислення пересічі довгу на один морг господарства і самі відсотки від довгу дають можливість побачити, чи уділяти позичку чи її відрадити. Часто трапляється господар богатший тай немав много довгу. Здавалосяби, що позичка для него буде корисною; але як перевірити докладніше, оказується зовсім щось іншого. Бо, мимо того, що господар навіть сильно працює, кінцевий вислід рахунку дасть недобір, може незначний, а все таки через кілька літ він спричинює те, що продається кусник землі на покриття довгів.

Коли вернемо до ролі кредитівки на місцях, то вона має бути співпрацюючим чинником в загальній машині розділу кредиту населенню; розуміємо це так, що вона мусить мати вплив не лише в себе, чи то в своїх інституціях, але також на кредит в чужих. — Чи може в той спосіб, щоби аж набиватися там на дорадника, як це буває між нами самими? — Певно, що ні! Тай це не відповідалоби нашій гідности, ані ніхто таких накинених собі услуг не хотівби приняти. Але власне коли ми говоримо про організацію мас в наших кооперативах — то ось та сила, яка може заставити диктувати навіть чужим те, що ми хочемо! Нашою силою в тім випадку буде освідомлювання загалу, що таке кредит, як ним користуватися, остерігання і стримування населення перед обдовженням, приучування загалу до розуміння ідеї масової ощадности, як також значіння ощадности в нашій господарці — а це дійсно велика сила, яка може задивувати і нас самих і чужих.

До сьогодня так не було. Вексель знаний нашим масам так добре, що аж диво. Підписує його пріючи малограмотний селянин, підписує часто молодий, неповнолітній парубок, підписує без надуми інтелігент; підписують векслі в касах при позичках, при продажі-купні ґрунтів по селах, ба навіть на ярмарках, продаючи чи купуючи худобу, — бо хтось хибно навчив темну масу, що вексель — то гроші! Недавно приходить в пополудневих годинах до нас якийсь студент і хоче продати вексель на 500 зл., який йому підписав його стрий чи

*) Підкреслення Редакції „К. Р.“

хтось другий. Чи не був це обманець, годі було ствердити, але то є приклад, як нині розуміють вексель і в як великім він обороті. А тим часом мало хто думає, що підпис таки тягне за собою зобовязання дуже прикре, яке треба буде совісно чи несовісно, але рішучо полагодити. Хороба підписування векслевих зобовязань кинулася і на нашу молоду кооперативну організацію та її добиває. Провідні люди наших установ з легким серцем, без надуми, без обчислення купують векслеві блянкети, їх підписують і пускають в обіг. Надходить час викупу, час прикрий і знов радять собі, так само даючи нові векслі, — але приходить хвиля, яка викриває ту необчислиму господарку. В нас звичайно уходить це, на жаль, безкарно. Такі особи навіть дістають посади деінде, часто згори застережені, бо за ними іде хибна і фальшива фама, що то „добрі ґешефтсмани“! Тих кілька слів — мимоходом, бо може їх прийдеться нам колись згадати серед інших обставин.

Мусимо стати до борби з тим викривленим поняттям сили і значіння векселя. Головно нашим селянам мусимо відраджувати векслеві підписи на право і ліво. При тім всім мусимо сказати, що серед нинішних відносин фактично немає векслевого права, воно лише на папері, всі ціхи векслевого права лише формальні, а за тим і відповідно до того мусимо глядіти на векслеві блянкети, з якими, на жаль, кредитові кооперативи мають стільки до діла.

Вексель в купецькім світі хоч є ще в обороті, але стратив на значінню. Вексель самих купців майже не представляє жадної вартости, бо сьогодня купецтво, як то кажуть, лежить на лопатках; обороти зменшилися, зобовязання тиснуть так, що фірма одна за другою банкротує. Правда, зачинається банкротство купецьких фірм від тих найбільших, власне тих, які жили і вели інтерес кредитом-векслями, за ними ідуть менші, а відтак сіра маса купецтва. Всі банки, навіть чисто купецькі, бояться приймати векслеві зобовязання купців, бо бачать, що купецтво їх не може виконати і це спричинює ще більший застій і крах в купецькім світі; купецтво стратило довіря і кредит.

Коли банки побачили, що купецтву не можна давати кредиту, то почали уділяти кредит навіть до певної міри з поручення самого уряду рільничому станові. Скоро переконалися, що кредит для рільництва є цілком інший. Раз, що рільник мусить мати більший протяг часу до обороту готівкою, чим купець, друге, він не розуміє тої надзвичайної точности, яку застосовується в великих банках, а далі прийшла кріза. Мусіли наступити прольонгати позичок і розуміється невдоволення з обох сторін. На тім покінчилися проби, на велику радість і вдоволення купецького світу, чого навіть вони не скривають у своїй пресі.

Витворилася сітуація дуже наприємна і непевна, словом задушлива. Непевність відчуває нині кожний, але ніхто не знає, на яку ступити, ані що буде дальше. Живемо з дня на день. Від кількох місяців банки майже не уділяють кредиту, лише деякі і то дуже обмежено. Обмеження кредитів триває дальше. Може це навіть добре для загалу, бо колиб знова почали всі уділяти кредит, то маса поплилаби по гроші і ще більше загналася б в довги. Речинці кредиту також змінено, бо уділяють його навіть не на три місяці, а на 75 день. Прольонгати сегодня є тільки на один місяць.

Така сітуація на грошевім ринку. Ми з тим всім мусимо числитися і бути дуже обережними в уділюванню кредиту, та стежити за

ходом дальших подій, щоби нас не заскочили неприємні несподіванки. На всякий випадок мусимо так провадити кредитові кооперативи, щоби ані на хвильку не захитати до них довіря загалу, яке з таким накладом праці ми здобули і дальше здобуваємо.

Квітень 1931. *І, П.*

У. С. Р. Р. в 1931 році.

Зібрані тут вісти про стан У. С. Р. Р. подані на основі тамошньої преси, очевидно на її відповідальність.*)

I.

Промисловість і робітництво.

Під господарством будемо розуміти промисловість і сільське господарство. Спинимося насамперед на огляді промисловости.

Перше чим приступити до цього огляду звернемо увагу на питання: яке місце займає Україна в цілому СССР з огляду на промислову продукцію? Відповідь на це питання можемо знайти в совітських матеріялах, що вказують відсоткову участь України в цілому СРСР. Ця участь виявляється в таких числах:

I, З цілого видобуття СРСР — Україна дає (на 1929 рік):

Залізної руди . . . . 75·3%.
Манганової руди . . . 71·6%.
Каменовугля з Донбасу 77·5%.
Коксу . . . . 95·6%.
Чавуну (сирого зал.) . 75·1%.
Заліза сталевого . . . 59%.[1])

II. В 1931 році: [2])

Продукція	Загальна кількість для СРСР. в тонах	Припадає на Україну в тонах	%% участи УСРР
Чавуну	8.000.000	4.800.000	60%
Сталі	8.000.000	4.000.000	45·5%
Вальцювання	6.700,000	3.500.000	52·2%

Така участь України, безперечно, впливає на цілу політику СРСР супроти України, що виявилося свого часу в цілій низці конфліктів між Москвою і Харковом вже й в останніх часах. Вонаж постійно тримає Москву в насторожености супроти УСРР. Зрештою вона диктує Москві, при переведенні пятирічки і інш. госп. плянів, найголовнішу увагу звертати саме на Україну, від чого залежить їх виконання. Тому

---

*) Стаття написана була перед відворотом Сталіна і перед крахом пятилітки і богато дає до зрозуміння цих найсвіжіших подій в СРСР. РЕД.

[1]) За „Промишл, СССР — 1927/8 р.“ т. І., II. 1930. [2]) „Пролетарська Правда,, 1931. 28. VI. ч. 145.

огляд промислового господарства УСРР на сьогодні в поважній мірі дає характеристику становища цієї галузі і в цілому СРСР.

Переходячи до цього огляду та підводячи підсумки щодо ходу тт характеру виконування пятирічного пляну в промисловости, звернемо в першу чергу увагу на моменти збільшення продукції, що маємо їх на підставі совітських джерел.

Рік 1931 розпочато під гаслом здійснення завдання „518 - І.040", цебто створення протягом 1931 року 518 нових фабр. заводських підприємств і 1.040 МТС (машинотракторних стацій).

Із загальної кількости 518. на Україну припадає завдання створити протягом цього року — 180 нових фабрик, заводів і ін. [3]) З цієї кількости у першому півріччі було створено на Україні 38 підприємств вартости 216.670.000 карб. З них треба згадати: 4 хемічні заводи, Харківський машино-ремонтний, 3 заводи сіль-госп. машинобудівничих (Гомель, Запоріжжа — комбайновий, Одеса — тракторних плугів. [4]) Так само треба зазначити закінчення Харківського Тракторбуду (1. липня). Помимо вказаного будівництва треба згадати працю, що провадиться в напрямі: 1) будови Турбогенераторного заводу (Харків), 2) будови Криворізького металюргійного заводу, 3) будови Луганського паротягобудівельного заводу, 4) 93-х шахт і ін., 5) Марiюпольського трубного заводу, 6) закінчення трох районових електростацій та кількох великих коксових устав і т. д.

Не менш варте уваги питання вложення капіталу в промисловість, що характеризує собою тенденції в розвитку промислового будівництва і виявляється в таких цифрах:

I. рік пятилітки в промисловість УСРР вкладено 544.7 міл. руб.
II. „ „ „ „ „ 885. „ „ [5])
III. „ „ сума збільшується до 1.465. міл. руб.

Звертаючи увагу на розвиток промислової продукції треба зазначити зріст її кількісних показчиків в I. півріччі 1931, в порівнанні з попереднім 1930. роком, що можна бачити з підсумків Раднаркому і Економнаради УСРР за I. півріччя. Ці підсумки кажуть, що гуртова продукція республіканської промисловости в I. півріччі 1931 р. в порівнанні з I. півріччам 1930 року збільшилася на 18%.[6])

З окрема харківська промисловість, що вважається центральною, збільшила в I. півріччі заг. продукцію на 25·6%.[7])

Київська промисловість за I. квартал 1931 року дала на 40,1% продукції більш, аніж останній квартал 1930 року (проте не додала на 16 міл. карб. з загальної проєктованої суми на 693 міл. карб.[8])

Помітне збільшування продукції в тих галузях, що займаються експльоатацією природніх богацтв України. Так напр., бачимо збільшення в металюргійній промисловости. Витоплення чавуну (сирого заліза) в 1931 р. супроти 1930 збільшено було на 160% (в 1930 р. витоплення чавуну становило — 3.400.000 т.).

---

[3]) „Прол. Пр." 1931. 3. III. ч. 50.
[4]) Роб, газ. „Пролєтар" 1931. 6. VIII. ч. 152.
[5]) „Прол. Правда" 1931. 28. VI. ч, 145.
[6]) Роб. Газета „Пролєтар" 1931. 26.VIII. ч. 143.
[7]) Роб. Газета „Пролетар" 1931. 16.VII. ч. 135. З промови Терехова на Харк. Партконференції.
[8]) „Прол. Правда" 1931. 24.V. ч. 116.

Відзначається збільшення % механізованого видобуття вугля з 39% в 1930 році до 58% програми в І. півріччі 1931 року. Помітне невелике збільшення % загального виконання програми видобуття вугля. Тоді як в кінці 1930 року видобуття дало 58,8% пляну видобуття, то в І. півріччі 1931 р. воно становить 63,8%.[9]) В році 1929/39 добуто вугля — 36,2 міл. тон, а в І. півріччі 1931—видобуто 19.013.754 тон (з загально проєктованих річних 56 міл.).

Зрештою неможна обійти справи видобуття торфу, що відповідно впливає на промислову працю. Видобуття торфу збільшується, не зважаючи на ті прориви, що стають в наслідок браку машин. За 1929 рік видобуття торфу виносило 311.000 тон, в 1930 року — збільшення майже у двічи і в році 1931 проєктується видобуття до 1.600.000 тон.[10]- Ці цифри підтверджують висновки, зроблені К. Коберським в статті „Пятирічка на В. Україні" про експльоатаційний переважно характер пятирічки на терені УСРР.

Але відзначаючи момент все таки зросту продукції не можна не звернути уваги на ті висновки, що їх дають авторітетні радянські чинники та джерела. Так підкреслюючи збільшення гуртової продукції республ. промисловости в І. півріччі 1931 р., совітська преса зазначує: „проте в основному господарського пляну за І. піврічча наша промисловість як республіканська, так союзна не виконала"...[11])

Підтвердження цього чуємо з уст Чубаря на II. парт. конференції Київщини, де він, оцінюючи минуле піврічча, заявив: „Що ми маємо за минуле піврічча тут у себе на Україні? — Ми маємо прориви у виконанню наших виробничих плянів, ми маємо заборгованість перед країною майже на всіх ланках нашої роботи". — А Раднарком і Економрада на обєднаному засіданню, роблячи підсумки за І. піврічча, конкретизували ці твердження висновком щодо кількосних показчиків такими словами: „В цілому республиканська промисловість виробничу програму І. піврічча виконала на 80%".

Постараємося проаналізувати внутрішній стан промислової про продукції як з боку кількосного, так і якісного та тих причин і умов, що спричинилися до згаданих висновків, висловлених головою уряду УСРР в його піврічних підсумках.

По перше: на скілько виконується 5-річний плян кількосно?

Отже в першому півріччі 1931 року мусимо ствердити наявність постійних проривів пляну, що відсотково виявляються в таких цифрах:

Виконано завдання:

Січень	1931	на 83,3%
Лютий	1931	на 78,2%
Перший квартал в цілому		на 84,6%

Тоді як третя декада березня мала виконання програми на 39,5%, перша декада квітня дає зменшення до 32,5%.

В окремих галузях: Металюргійна промисловість. За перший квартал 1931 року з цілої програми для УСРР в мет. промисловости виконано щойно 62% пляну. Звертаючи увагу на цей про-

[9]) „Пр. Правда" 1931. 4.VI. ч. 125.
[10]) „Прол. Правда" 1931. 2.VII. ч. 148.
[11]) Роб. газ. „Пролетар" 1931. 28.VII. ч. 144.

рив, преса підкреслює: „не тільки тупцювання на місці, але падіння кривої виконання пляну". Не ліпші наслідки приніс і другий квартал. Характеризуючи роботу української металюргії за перших пять місяців 1931, згадана вже резолюція плєнуму ЦК.КП(б)У зазначує, що наслідки роботи „Сталі" за січень—травень з усією очевидністю свідчать про те, що основних постанов ЦК.КП(б)У ще досі не виконано", хоч на протязі тих пяти місяців у виконанні програми і настало поліпшення, що виявилося в яких 5—10%.

На II. конференції в Дніпропетровську у звітній доповіді Зайцева читаємо, що за пять місяців 1931 року обєднання „Сталь" недодало супроти минулого року 11%.

На заводах Петровського і Леніна частка продукції в тонах за 5 місяців 1931 року проти пяти місяців 1930 року менша на 10%.

На заводі Лібкнехта за цейже час у тонажі частка менша на 16% („Зоря" 1931. 6. VII. ч. 155.).

Підводячи підсумки, преса підкреслює продовження кількосних проривів. Не зважаючи на всі заходи, ліквідація проривів проходить досить млаво. Направа в одному місці зустрічається з новими і новими проривами в других місцях. Не багато допомагають і так звані бригади ударників, що їх спеціяльно творено.[12]) Яскравим прикладом цього можуть бути показчики проривів в таких заводах як „Більшовик", „Ленкузня" (Київ), „Металь" (Полтава), завод ім. Петровського і Лєніна (Дніпропетровське). Недовиконання сягає до 41%, а подекуди й більш. Так напр., завод „Метал" у місяці червні (25 днів) спромігся виконати лише 18·7% завдання.[13]) „Ленкузня" протягом другої декади (червень), як подає преса, „і далі невпинно котиться в провалля проривів".[14]) Завод ім.Петровського і Лєніна на початок червня великий прорив попереднього місяця (квітня) поглибив, виконавши місячне (травень) завдання щойно на 66%, не додаючи таким чином 16%.[15])

Донбас. Мусимо сконстатувати, що протягом цілого піврічча 1931 вугільна промисловість Донбасу не змогла вийти з проривів минулого року. Конкретно: при напруженню всіх засобів, ліквідація проривів минулого року, що дає 41·2% недовиконання пляну, протягом першого піврічча 1931 р. змогла дати поліпшення ледве на 5·7%, залишаючи і на далі недовиконання на 35·5%.[16])

За пляном 1931 р. Донбас має дати 56 міл. тон вугля. За 6 місяців Донбас недодав 11 міл. тон. Собівартість була на 3 карб. 14 коп. за тону вища від визначеної програмою. Якість вугля погіршала. (З підсумків VII. плєнуму ВУРПС. Роб. Газ. Пролєтар" 1931. 18. VII. ч. 137).

Лісова промисловість. Відомости, що їх подає преса, кажуть, що в першому кварталі 1931 р. лісова промисловість змогла виконати свою програму лише в такій степені:

---

[12]) Групи створені зі спеціяльним завданням збільшення темпу праці під гаслом переведення пляну пятилітки за 4 роки.

[13]) „Більшовик Полтавщини" 1931. 25. VI. ч. 144.

[14]) „Пролєтарська Правда" 1931. 24. VI. 141.

[15]) „Зоря" 1931. 3. VI. ч, 127.

[16]) Кінець 1931 р. виконано завдання на 58%.
I. квартал 1931 р. „ „ „ 51·5%.
II. квартал „ „ „ „ 64·5%.

1. З будівельної деревини — на 61% [17])
2. Дров 42%

залишаючи цей прорив, хіба з незначним відсотком ліквідації, на кінець другого кварталу.

Легка промисловість пересічно не додає 30—36%. Зрештою, вартий уваги підсумок промислового будівництва зимових місяців. Підсумок цей каже, що ціле будівництво УСРР відповідно до пляну на зимові місяці виповнено лише на 54%, а промислове зокрема на 48%.[18])

Таке, в коротких словах, становище кількосного виконання програми в промисловости. Не меньш цікавими мусять бути якісні показчики.

Голова уряду УСРР Чубар, спиняючися на Зїзді Рад в свойому докладі на огляді промисловости і торкаючись якісних показчиків, заявив: „..найдошкульніше місце в нас якісні показчики. У якости продукції і зниженні собівартости продукту ми відстаємо... Боротися за виконання плянів нам перешкоджає погана якість продукції“. Підтвердження цих слів бачимо в подиноких підприємствах, де відсоток браку (нездалого продукту) часом досягає до 30—40%. Зокрема на заводі „Більшовик“ (Київ) відсоток браку сягає до 15,0%, в „Ленінкузні“—8,2%.,[19]) Коксохемічний завод у Дніпропетровську дає попельність коксу на 15—16% та 2,5% сірки (замісць дозволених — 1,5%), що впливає на підвищення відсотку браку в чавуні на другому вже заводі (ім. Петровського—Дніпропетровське)[20]). На Бердянському заводі імени І. травня, як подає совітська преса, „гори бракованої продукції тягнуть криву виконання пром. фін. пляну до низу— і підкреслює, що — основний цех заводу ливарний щодня дає 30—40% браку, виконуючи завдання тільки на 30%[21]).

У звітній доповіді на парт. конференції в Дніпропетровську Зайцев підкреслив, що у мартенівському чавуні із змістом сірки більше за 0,08% дозволяється за нормою 5% браку (некондиційні чавуни) до всього витоплення. Роки 1929 — 1930 мали 18% браку до всього топлення мартенівського чавуну, в окремому квартал — 2,5%. У першому кварталі 1931 року — 24,6% браку, у квітні — 29,3%, у травні — 33,6% браку“ („Зоря“ 1931. 6. VII. ч. 156.)

Низький якісний показчик має і Донбас, про що каже в своїй доповіді на всесоюзному зїзді робітників вугільної промисловости Смірнов, підкреслюючи, що „попільність і засмічення вугілля дуже великі“.[22]).

Таким чином в огляді що до наслідків здійснювання завдань пляну мусимо підходити не лише з боку кількосного, як це часто робиться, але і якісного, що безперечно впливає на характер загальної оцінки. Висновки зроблені на підставі лише кількосних показчиків, часом досить роздутих з суто політичних мотивів, будуть не тільки не точні для обєктивного судження, але й дуже хибні.

Підсумовуючи становище промисловостиУСРР в першому півріччю 1931 року вирахуванням як кількосного, так і якісного стану продукції,

---

[17]) „Пролєтарська Правда“ 1931. 31. III. ч. 72.
[18]) „Пролетарська Правда“ 1931. ч. 69.
[19]) „Пролетарська Правда“ 1931. ч. ч. 130, 140, 145.
[20]) „Зоря“ 1931. 10. V. ч. 107.
[21]) „Молодий Більшовик“ 1931. 4. VI. ч. 60.
[22]) „Пролєтарська Правда“ 1931. 29. V. ч. 120.

мусимо визнати, що пройшло воно під знаком не тільки продовження, але по части і погиблення тих проривів, що їх залишив в спадщину ще минулий рік.

Боротьба з проривами з боку влади і компартії провадиться надзвичайно інтенсивно, з великою енергією. В цій боротьбі вживається ріжних засобів, ріжних метод, починаючи від мобілізації і так званого „самозакріплення“ робітництва до широкої сугестії і ще ширшого використування людських інстинктів (соц-змагання, ордени, грошові нагороди, червоні дошки, пресові публікації, публікації фотографій, ріжного роду пільги і т. д.) Здається трудно знайти якийсь засіб, щоб його не використано. Вплив на інстинкти доходить часом до безоглядного плекання як честилюбства, так і біольогічних моментів і то не тільки серед дорослого населення, але і чи не головним чином серед молоді. Але не зважаючи на все це, загрозливий стан залишається, а коли частинно і ліквідується, то ця ліквідація проходить доволі мляво і не дає, як ми вже це бачили, виразних показчиків чи то в кількості чи то в якості. (Д. б.) *А. Животко.*

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ.

Кооперація і дарвінізм.*)

> Небезпечно вказувати людині, на скільки вона подібна до звірини, коли притім не показати її вищости; рівнож небезпечно ставити їй перед очима її велич, замовчуючи її низькість; але ще небезпечніше держати її в несвідомости що до одного і другого, зате дуже добре є показати людині і одне і друге. *Паскаль.*
>
> * * *
>
> Звірина звіриною, а людина людиною; однак все таки нині є більше звірячого в людині, як людського в звіряті.
>
> * * *

Теорія соціяльного спільництва стоїть у різкім противенстві до фільософії матеріялізму і до природничої теорії еволюції Карла Дарвіна (1809—1882). Його теорія спирається на основній тезі, що життя це безпереривна боротьба за існування. Уже англійський натур-фільософ Гоббес (1588 — 1679) укував фразу про „боротьбу всіх з усіма“; вона, ця боротьба, мала бути двигуном розвитку людського роду! Ця боротьба, мовляв, добра і потрібна, бо через неї відбувається добір сильніших одиниць. Все, що слабе гине під ударами сильного. При житті остає найсильніше і найкраще. Воно дає потомство і так ушляхотнюються роди, відбувається поступ до кращого.

Ціла низка дарвіністів-авторів, от як Гекслі, Валляс, Тілль і др. займаються проблємами, що стоять у звязку з повищою теорією добору (селєкції). На їх думку, всяка опіка над слабими є зайва, навіть шкідлива, бо мусить вести до дегенерації раси. „Милосердям задержуємо при житті те, що засуджене на вимертя“. Ті вчені визна-

---

*) З передмови до книжки Bilder aus dem genoneusshaftlichen Tier-u. Pflanzenleben. Basel 1925.

ють помилкою погляд, що культура взагалі, а в нашому столітті особливо, творить щораз то нові і нові установи і порядки, що йдуть в розріз з законами природнього добору; той добір опирається на безсердечність в боротьбі за існування і через таку боротьбу поправляється, мовляв людська раса. Не мириться з теорією добору Дарвіна християнська мораль з її наказом милости для слабих і нуждарів, з її милосердям для злочинця; таксамо суперечать тій теорії новочасні і щораз частіші установи соціяльного опікування, котрі утримують при житті хорих і калік на те, щоби вони могли ще приводити потомків і бути джерелом нової нужди і дальшого погіршування раси. Таку саму нвбезпеку вбачають дарвіністи в розвитку лікарського знання та гігієни, поскільки вони задержують при житті слабосилі, меншевартні одиниці; так само теж осуджують гуманні (чоловіколюбні) зусилля соціяльного законодавства, опіку над хорими, інвалідами і старцями. Це все, на їх думку, спинює розвиток людства. На їх думку, тугість нашої раси є можлива тільки при безпощадній боротьбі за існування.*)

До тих вчених, природників приєднується фільософ Ніцше, котрий теж вимагає безоглядного розвитку сильних одиниць, що має забезпечити розвиток культури. Слабий має найти змисл життя в тім, щоби добровільно жертвувати себе на те, щоби уможливити розцвіт сильних, великих одиниць. Традиційна „совість“, це ніщо іншого, як бунт старого і слабого; слабині вдається силою свойого великого числа зробити свою потребу допомоги найвищим моральним законом життя. Суггестією великого числа слабі встигли опанувати навіть совість сильних, роблячи з них своїх сестер-жалібниць. Треба привернути назад сильній людині волю до безоглядної сили і влади — так, як хижі птиці з чистою совістю поїдають ніжні ягнятка“ — говорячи словами самого Ніцше.*)

Дарвінова теорія про „боротьбу родів“, це наука в більшости егоїстично-матеріялістична, теорія лише фізичної сили, брутальности. Вона нехтує ніжність, духовість в житті природи. Виринають питання: чи фізична сила сама по собі або в парі з матеріялізмом і егоїзмом це поступ? Чи життя у свойому розвитку може обходитися без душі, без серця і духа?

Щоби на всі ті питання (а всі вони мають перворядну вагу для зрозуміння кооперації) мати ясну відповідь, треба поглянути в саме життя природи.

Князь Крапоткін, анархіст з благородними поривами, притім глибоковдумчивий географ і дослідник природи, з успіхом виступив у своїх добре угрунтованих наукових працях проти пересадних висновників дарвінізму. Завдяки довголітнім студіям і широким подорожуванням для досліду природи Крапоткін у великій мірі набув здібність наукового думання. Головну основу для його епохального твору: „Взаїмна поміч в світі звірят і людей“ (можна дістати в польському перекладі — Ред. Кооп. Респ.) дали йому його досліди в часі побуту на Сибірі. На нього зробила глибоке враження та обставина, як там природа є безсердечним противником звірів, як су-

---

*) Пор. Hartwig O.: Zur Abwehr des ethischen, des socialen, des politischen Darwinismus, 2 aufl. Fischer, Jena, 1921. Стор. 26.

*) Пор. Foerster, Fr. W.: „Jugendlehre“.

воре підсоння нищить там безчисленні маси звірят. Але ніде і ніколи там Крапоткін не стрічав боротьби за існування між звірятами одного роду, яку Дарвін, а ще більше його учні зробили центральним пунктом своєї теорії.

Крапоткін пише у передмові до названої праці таке:

„Люті сніговії, що шаліють пізньою зимою по північній Евразії і ожеледь, що часто за ними приходить; морози й метелиці, що приходять кожного року у другій половині травня, тоді як дерева уже стоять у повному цвіті а комашня ворушиться скрізь до життя; вчасні морози, як рівнож тяжкі снігові опади, що часто-густо приходять в липн-серпні і одним ударом убивають на преріях міріяди комах і друге покоління пташні; сильні дощі, що падуть в лагідніших сторонах, а на високорівнях обертають в мочари площини, великі, як цілі европейські держави; і нарешті важкі сніжниці з початком жовтня, котрі часто роблять непридатними до замешкання для пережовувачів полоси величини Франції або Німеччини і тисячами їх винищують — ось такі були умовини, серед яких я обсервував звіринне життя у північній Азії. Вони повчили мене завчасу, яке переважне значіння мають „природні — як їх називає Дарвін — перепони перелюднення“. Вони загострюють боротьбу за існування між окремими одиницями; вона дійсно має місце то тут то там, але ніколи не досягає значіння головного чинника. Основною рисою цієї величезної полоси земної кулі (Сибіри) були: рідке розміщення живин на великім просторі, недолюднення, а не перелюднення, — і ось тоді зродилися в мені перші поважні сумніви що до дійсности тої жахливої борні за поживу і життя внутрі окремих родів — боротьби, яку більшість дарвіністів зробили своїм символом віри і яка після них мала відогравати рішаючу ролю у розвиткові нових родів (гатунків).

„Зате з другої сторони, де тільки мені довелось приглядатися життю звірят в більшім числі на невеличкому просторі... бачив я взаїмну допомогу і підпору між ними і то в такім розмірі, що я почав здогадуватися, що це є чинник найбільшої ваги для удержання життя кожного роду та їхнього дальшого розвитку“.

„Врешті я побачив у південних волів і коней за Байкалом, скрізь між дикими пережовувачами і в многих інших випадках, що там, де в наслідок повище описаних причин звірята мусіли боротися з недостачею паші, — то наслідок того був такий, що та частина роду, що її постигло таке нещастя, виходила з боротьби зі зломаною силою і здоровлям, так що (помимо доказів дарвіністів) ніякого поступу не помічається у розвитку родів в таких періодах гострої боротьби“.

На основі таких і подібних розважань та обсервацій Крапоткін прийшов до пересвідчення, що побіч закона взаїмної боротьби в природі мусить ділати щей закон взаїмної допомоги та що цей другий закон без порівнання важніший для висліду боротьби за життя, а зокрема для дальшого розвитку родів, як закон взаїмної боротьби (підтвердження космічного закона про досередню і відосередню силу).

„Коли приглядатися життю звірят — та не лиш у ляборат оріях і музеях, а в лісах і на преріях, в степах і в горах — то бачимо зразу, що йдуть завзяті і знищуючі війни між ріжними гатунками, а осо-

бливо між ріжними клясами звірят, але одночасно стрічається в тім самім розмірі, ба навіть в більшому, взаємна допомога, обопільна підпора і оборона між тваринами, що приналежні до одного роду або принаймні до одного товариства".

„Товариськість це такий самий природній закон, як взаїмна боротьба". — Крапоткін поставив собі ще дальший запит і той нас вводить у саме ядро інтересуючої нас проблєми: „хто кращий? чи ті, що все з собою в боротьбі, чи ті, що себе взаїмно спомагають?"

На основі обсервації природи Крапоткін приходить до такої відповіді:

„Ми бачимо відразу, що ті тварини, що привчені до взаємної допомоги, без сумніву найкращі. Їм найлекше вдається пережити і вони доходять до найвищого розвитку інтелігенції та тілесної організації. Коли візьмемо на увагу безчисленні факти, що ними можна підперти цей погляд, то можемо спокійно сказати, що взаїмна поміч це такий самий закон природи, як боротьба",..

Новіші й найновіші природознавчі досліди (по Крапоткіні) дали ще більш переконуючі висліди. Показується, що прінціп взаємопомочі в природі значно більше поширений, як це спершу осмілялися твердити прихильники цієї думки. Заступають навіть погляд, що боротьба родів не є зовсім природною конечністю, бо можна навести приміри як одиниці ріжних родів помагають собі взаїмно; більше того: буває, що одні роди не можуть взагалі жити без других і тому входять у такі тісні зносини, що приходиться говорити про справжнє співжиття (симбіозу), спільництво, рід кооператив.

У 80-х роках мин. століття виявлено перші приміри таких звіринних і ростинних обєднань або симбіозів. Сперши були це відокремлені відкриття, на які навіть не звертали уваги серед хаосу все придавлюючих теорій боротьби. Але точні обсервації й досліди витягали на світло дня такі поважні матеріяли, що сьогодня маємо безсумнівні докази на те, що проти засади боротьби стоїть що найменше однакова могутність обопільної допомоги і гуртування в звіринному та ростинному світах (пор. О. Гертвіг, Симбіоза або спільнота в тваринному світі. Ена, 1883). Визначні вчені, згадати хочби братів О. і А. Гертвігів, Крепеліна, Каммерера, Деегенера, також дуже відомого В. Бельше — проробили в тій ділянці велику піонірську роботу; вони проломили у важних точках дарвінівську теорію боротьби, виправили її, а в деяких пунктах розбудували.

В своїй праці про „симбіозу, як рівнорядний з боротьбою чинник еволюції", у 1909 р. писав Каммерер, що хибною є думка дарвіністів про те, що добір шляхом боротьби творить щось нового і кращого і що він тим способом спричинює поступ. Боротьба нічого нового не творить — вона може тільки нищити. Зате симбіоза, співжиття зберігає для життя здорові елєменти. Коли хижий звір задавить свою добичу, то в тій боротьбі загинули усі прикмети жертви — як добрі так злі; колиж добича втече від хижака, то всі її прикмети збережені для життя. Лише змаганню симбіози з боротьбою ми завдячуємо те, що взагалі гине недоцільне, а доцільне має можливість існувати.

Боротьба в природі є фактом, але не треба його перецінювати, в кожному разі не слід думати, що в боротьбі можуть розвиватися якісь нові творчі і будуючі сили. Тільки засада взаємодопомоги, усу-

спільнення, симбіози ділає будуючо. Вона поправляє, скріплює і удержує роди. Боротьба репрезентує зовнішню, матеріяльну, брутальну, дезорганізуючу силу; взаємодопомога, спільнота символізує удуховлені, поглиблені психічно і будуючі сили.

Отже не тяжко рішити, якій засаді врешті решт припадає рішаюча роля. „Ціле звіринне і ростинне життя переплетене густо-прегусто самими симбіозами. Вони не є виїмком, а правилом. Ми люде залежні теж у величезній мірі від співжиття з ростинами і звірятами“ (В. Бельше).

Також ціле суспільне життя переплетене ріжними симбіозами, хоч їх розвиток і спинюють нераз нерозумні конфлікти.

Генри Фошер

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Що маємо на черзі?

Кожна господарська кріза має лихі і добрі сторони. Вона приносить великі матеріяльні шкоди суспільству, бо руйнує господарську рівновагу цілих верстов суспільства і навіть окремих народів, але разом з тим вона витворює нові сили та винаходить нові методи, що двигають людство наперед, спонукує його до господарського поступу і культурного розвитку. Це є тиха революція, що поволі, але безоглядно ломить старі форми господарськтго життя і творить нові форми, кращі і досконаліші. Сільське господарство під ударами крізи неминуче підноситься на вищий щабель інтенсифікації і культури взагалі. В цім полягає добра сторона господарської крізи.

Нема сумніву, що нинішня кріза не мине без впливу на посилення і нашого сільського господарства, яке являється може найбільш відсталим в цілій західній Европі. Вже кожному стає потрохи ясно, що при збіжевій господарці надалі не можна залишатися. Вона не тільки при нинішніх цінах на збіжа і при наших урожаях не рентується, але просто не вистарчає на екзистенцію нашого селянина. Теперішня господарська кріза, якій кінця ще не видно, мусить стати межою, після якої почнеться нова доба в розвитку нашого сільського господарства, а разом з тим в розвитку цілого національного господарства. Мусить наступити перелом в нашому хліборобстві, перемінючи його на більш інтенсивні форми.

Але в якому напрямкові має піти інтенсифікація нашого сільського господарстта? В ріжних районах вона піде по ріжному, але скрізь за допомогою тільки кооперативної форми організації, бо при індивідуальній власности на землю і при роздробленості земель поступ без кооперації є неможливий. В гірських районах інтенсифікація піде в іншому напрямі, ніж на Поділлі та західній Ґаличині. Одначе, на загал беручи, вона піде в напрямку скотарсько-годівельному.

Приймаючи на увагу наше малоземелля, або як кажуть, наш „земельний голод“ та інші господарські обставини нашого краю — на мою думку найповажнішою галузею сільського господарства східньої Галичини має стати птахівництво, а зокрема продукція курячих

яєць. Особливо це відноситься до Поділля та до йому подібних районів. Тому в цьому напрямку переважно мусить тут піти наша організаційна і фахова робота. Розуміється, тут може розвинутися і молочарство і вигодівля свиней, але вони не забезпечать належної екзистенції для цілого населення просто тому, що це є звязане з розміром землеволодіння й густотою хліборобського населення, бо на певній площі землі можна утримувати лише певну кількість молочної худоби чи вигодовувати свиней. Інакше стоїть справа з птахівництвом, яке можна при належній організації інтенсифікувати і поширювати до необмежених розмірів. Прикладом цього можуть служити дрібні господарства Данії, Голяндії та інших европейських країн, де селянин з одним моргом чи навіть пів моргом поля веде спеціялізоване курникове господарство на велику скалю, що своїми оборотами дорівнюється многоморговому господарству, але менш інтенсивного типу.

Одначе, не досить ще тільки знати, що інтенсифікація нашого сільського господарства піде переважно в цьому напрямкові. Треба до цього стреміти і працювати пляново та організовано. Нічого не дасть ще нам птахівництво, якщо воно буде іти самопасом і примітивними та розбіжними шляхами, як то є нині. Потрібна консолідація сил та скупчення уваги в одному напрямкові. В справі інтенсивної курникової господарки конечними є три річі, я саме: 1) відповідна раса курей, 2) відповідні курники ї 3) відповідна годівля курей. Цебто все це мусить мати під собою наукові підстави і практичну доцільність. Але ще і цього не вистарчить. Потрібна ще відповідна організація збуту курячих яєць, бо без цього найкраще поставлена справа і найбільш інтенсивна господарка не дасть ще бажаного висліду. І тут власне величезна роля належатиме кооперації. Вона має не тільки організувати збут яєць, але і перевести зміни в нашому хліборобстві.

З якого ж боку має взятися кооперація за справу? Чи має вона занятися зміною самої господарки за допомогою пропаганди і агрономічної праці, чи організацією збуту яєць при нинішньому стані нашого сільського господарства? Очевидно, що тільки з цього останнього боку, бо перше було би невдячною і безвислідною працею. На радикальну зміну в сільському господарстві прискореним темпом наша нинішня кооперація не має ні сил ні засобів. Вона має занятися в першу чергу збутом яєць і в цей спосіб показати населенню наочні користи від яйчарства. Вже нині яйця на селі являються своєрідною готівкою, яка стає виміром інших валют. Як до недавна збіжа переважно являлося селянською „валютою валют“, так нині цією універсальною валютою стають яйця. І вони мусять нею стати, якщо вони будуть головним продуктом селянського господарства. Треба лише цю валюту стабілізувати і дати ій міцніше забезпечення. А цим забезпеченням буде тільки кооперативна свідомість населення і міцна організація нашої кооперації.

На скільки торгівля яйцями в нашому краю стає поважною галузею народнього господарства, показує факт, що чим далі то все більше коло цієї справи купчиться увяга приватного капіталу і державних чинників. Вже встановлено стандарізаційні норми для яєць і вивозу їх на закордонні ринкн з боку державної влади і торговельно-промислового самоврядування, а приватні експортери починають шукати нових способів і нових форм для забезпечення своїх зисків. Обєднання цих експортерів, коли нині ще не наступило, то наступить в найбли-

щому майбутньому, бо це випливає з самого єства справи. І немає ніякого сумніву, що ця організація буде направлена в першу чергу на шкоду продуцента яєць, селянства. Що так воно буде, показує такий факт. В минулому році на зїзді експортерів у Львові розбиралось між іншим питання, чи раціоналізація курникового господарства є бажана і корисна. В цій справі були там два реферати, але обидва вони доказували що раціоналізація в цій справі не тільки не є бажаною і корисною але вона принесе шкоду експортерам і навіть селянству. Один реферат доказував це в той спосіб, що, мовляв, нині яйця з Галичини можуть конкурувати на закордонних ринках тільки своєю ціною, бо селянин вважає яйця побічним продуктом в господарстві і не знає його самокоштовности, тому продає по низьких цінах, але при раціоналізації справи продуцент буде знати, що коштує його самого цей продукт і не віддасть його за безцін. Тоді експортери не будуть в стані купувати яйця без очевидних страт для себе і тому експорт їх припиниться, а це зруйнує специялізовані курячі господарства. Знов другий референт доказував, що експорт яєць за границю буде унеможливлений тому, бо тоді кури будуть штучно годуватися і будуть давати ніжні яйця, які швидко будуть псуватися і не видержать далекого експорту на закордонні ринки особливо при існуючому способі закупу яєць, коли з правила є потрібно, щоби пройшло 3—4 тижні, поки свіже яйце достанеться до ладунку на експорт, в той час, як нинішні „дикі" яйця легко витримують довгий речинець і не псуються. Ясно, що обидва ці твердження не мають під собою жадних наукових підстав, але я не хочу довше над цим зупинятися. Вистарчить лише сказати, що в цих твердженнях промовляв виключно інтерес експортера. а не продуцента. Тут яскраво висловлена думка, що господарство нашого селянина на завше має залишитися таким примітивним і відсталим, яким воно нині є, бо це являється вигідним для приватного капіталу. Він на цій примітивності жирує і бажав би собі таке становище і на далі утримати.

Зовсім інакше дивиться на це продуцент. Він мусить стреміти до поступу і вирівнання себе з продуцентами інших країн, коли хоче з ними конкурувати і в цій конкуренції не загинути. Він мусить шукати способів усунення всіх хиб, які на думку речників приватного капіталу в цій справі існують. І тут на допомогу приходить кооперація. Вона має своєю совісною і пляновою працею досягти на закордонних ринках справедливої ціни за наші яйця, а самий закуп яєць організувати так, щоби вони потрібували найменше часу на передачу їх від продуцента до консумента. А це буде улекшене при раціональнім, спеціялізованім господарстві і при масовій продукції яєць, коли збірання їх і достава до експортових магазинів буде робитися не один раз на тиждень або навіть на два тижні, а щодня. Тоді яйця достануться до консумента свіжими, незалежно від того, чи вони є „дикі" чи „культурні".

Але найважнішим завданням кооперації є зробити зміну в нашому хліборобстві в напрямі його інтенсифікації і то головно в раціональному птахівництві. Треба почати з того, що всі повітові союзи — зразу принаймні на Поділлі— мають занятися скупом яєць через свої кооперативи і експортом їх за границю. Кожний союз має постаратися про урядження експортового магазину та узискання на нього концесії. Союзи, в яких це є неможливе, мають зєднатися

з сусідніми союзами, але в ніякому разі не занедбувати і не легковажити цієї справи. Для цього мають відбуватися частіші зїзди та анкети чи то з цілого краю, чи кількох районових союзів, як це сталося 4 червня с. р. в Тернополі. Коли в цьому відношенні не буде єдиного пляну і порозуміння між союзами, то справа не піде і кооперація не вирве цієї ділянки з рук приватних посередників.

В тих повітах, де союзи ще не цікавляться справою кооперативного збуту яєць, приватні посередники являються панами положення і диктують ціни, які самі хочуть. Вони закуповують в тих районах яйця за безцін і тому можуть підбивати ціни в повітах, де провадиться кооперативний збут яєць і в цей спосіб дезорганізувати кооперативну роботу. Тому експортуючий яйця союз має повне право вимагати від свого недбайливого сусіда більше енергії і праці в цьому напрямкові. Не може служити оправданням те, що якийсь союз не має концесії на експорт яєць за границю, бо при бажанні можна найти досить місця і на місцевому ринкові, на що жадної концесії чи якихсь інших дозволів не потрібно. Таким солідним внутрішнім ринком може служити Данціґ, який потрібує і може вмістити в собі багато нашого продукту.

Одначе, не вистарчить ще занятися кооперативним збутом яєць через повітові союзи, щоби досягти наміченої цілі. Потрібно ще, щоби цей збут був організований по кооперативному. Це значить, щоби надвишка (зиск) від збуту належала продуцентові, а не вся залишалася в союзі для його „вивінування". Деякі союзи у нас завели у себе фальшиву засаду „купувати" у кооператив яйця за тверду ціну, або, як кажуть, „на фест". Нічого не може бути більш шкідливого в кооперації, як викривлення, фальшування її засад. Тоді ліпше є взагалі не братися за справу, ніж її калічити. Правильний кооперативний збут яєць полягає якраз в тому, щоби повну ціну за продукт дістав продуцент. Оскільки наше населення ще не звикло передавати свої продукти експортуючим централям в коміс, себто без грошей аж до продажі продукту, то приходиться йому визначати тимчасову ціну, існуючу в даній місцевості в час закупу, а узискану після продажі надвишку повертати йому через кооперативу в кінці року, по закінченні яєчного сезону. Кооперативи І. ступня мають одержати від союза тільки ту ціну, яку самі за яйця заплатили, а на зиск мають чекати до кінця року, до його остаточного росподілу і звороту.

І тут власне хочу сказати про культурну місію нашої кооперації. Вона має стати джерелом нового напрямку в сільському господарстві, його реформатором. Кооперація має занятися тим, що взагалі потрібно для розвитку птахівництва в нашому краю і для раціоналізації продукції курячих яєць, а саме: 1) поширенням відповідної раси курей і постійним її поліпшенням, 2) заведенням відповідних курників і 3) навчанням відповідної годівлі курей. Це є три річі, без яких раціоналізація цієї галузі господарства є неможлива. Про них склажемо слідуючим разом.

Г. Няньчур.

КООПЕРАТИВНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ.

Наука кооперації в школах Р. Ш.

Нарешті вдалося довести до цього, що Головна Управа Р. Ш. заводить, що правда в дуже й дуже вузких рамцях, бо 1-ої години тижнево рішучо за мало, щоби чогось навчити — але таки заводить обовязкову науку про кооперацію в своїх школах всіх типів вже з початком шкільного року 1931/32. Вже й це є кольосальним досягненням у спепіяльному вихованні нашої молоді. Сталося це навіть без впливу з боку кооперативних чинників на Гол. Управу Р. Ш. (Це повинен був виклопотати РСУК. в свойому навіть власному інтересі). Добре сталося, що вже проломано перші леди.

Та тепер, якщо РСУК. дійсно й серіозно думає про розбудову й угрунтовання кооперації, мусить він доложити всіх зусиль на спілку з відповідними міродатними чинниками Р. Ш., щоби наука про кооперацію в її школах не повисла в воздусі, не остала тільки на папері, як то часто в нас буває.

Щоби наука про кооперацію принесла нашому народові, а через те й молоді дійсний хосен, треба звернути пильну увагу на те щоби було кому вчити кооперації в школах Р. Ш. Тут власне мусить щиро, охочо й зі всією енергією прийти Р. Школі з допомогою РСУК. і всі кооперативні установи. Це є його компетенція, його завдання служити Г.У.Р.Ш. цінними вказівками й реальною допомогою у вишколенні відповідних людей, постаратися про це, помогти, щоби Р. Ш. могла здобути відповідних дійсно кваліфікованих людей для науки про кооперацію зі свойого учительского збору. Р.С.У.К. мусить подбати, щоби це не були ділєтанти (хоч зразу не дасться цього оминути), але щоби вони дійсно здобули відповідне знання про кооперацію. Тому требаби завести для цих людей відповідні кваліфікаційні іспити з области кооперації перед комісією зложеною з відповідних делєгатів „Р. Ш.“ і „Р.С.У.К“. Треба видати відповідні підручники і хрестоматії. Інакше наука про кооперацію зійде, як то кажуть „на пси“, на те, що є з наукою стенографії й других надобовязкових предметів по школах. А це замісць помочі, користи, принеслоби тільки багато необчислимого лиха кооперації.

РСУК. повинен кромі заочного кооперативного курсу для учительства Р. Ш. зорганізувати тимчасово бодай одномісячні відповідні кооперативні курси для учителів в тих місцевостях, де є школи „Р. Ш.“, висилаючи в цій цілі на місце найкращих своїх прелєгєнтів, які кромі ведення курсу, далиби цикль кооперативних цікавих популярних викладів для ширшого загалу, в цілі поширення високих кооперативних ідей; це принеслоби велику користь для кооперації.

Фонди для зорганізування таких курсів повинні дати кромі Р.Ш., наші львівські кооперативні централі й другі економічні установи та місцеві кооперативні установи, як кооп. банки, каси то що, якщо вони здають собі добре справу зі значіння для кооперації поставленого на відповідній висоті кооперативного навчання. Ділєтанське ведення науки про кооперацію, от так про людське око, може принести необ-

численні шкоди для народу раз через створення молоденьких кооператорів недоуків з високими аспіраціями, по друге, при плиткім і поверховнім навчанню може дати дитині на ціле життя зовсім хибну уяву про коооперацію, знеохочуючи її до неї раз на все. Отже не тільки не буде користи, а ще величезна шкода для кооперації!

Щоби наші школи могли виховати справжніх ідейних кооператорів, народніх робітників, та щоби не допустити до викривлення ціли навчання кооперації в школах, є може найважнішою річею, щоби науку про кооперацію не доручати першому ліпшому учителеві, в порядку „дисципліни“, який вчивби тільки тому, щоби заробити пару золотих більше. Для навчання кооперації треба добирати таких учителів із збору чи навіть із поза збору, котрі дають запоруку, що віддадуться цій науці й навчанню всією своєю душею, що зуміють захопити дітвору кооперативними ідеями, та той свій ентузіязм передавати молоді.

Щоби вже зараз можна було підготовити грунт для наладнання науки про кооперацію й поширення кооперативних ідей, є не відкличним зорганізувати негайно кооперативні бібліотеки по школах й віддати їх для вжитку учителів й молоді. Треба негайно приступити до зорганізування по школах взірцевих кооператив, кооперативних кружків, осібно від научних кружків, де відбувалисяби реферати, дискусії й завести при них так звані кооперативні семинарі, де учні вчилисяби, як працювати й організувати працю на селі і в місті. Треба наладнати в школі кольпортажу відповідних кооперативних книжок, журналів, часописів. Як подекуди нема таких ще в нас в рідній мові, то можна й конечно заступити їх відповідними, хочби польськими, або другими чужомовними, книжками і журналими, яких мова є зрозумілою для нашої молоді. Це булоби навіть дуже доцільним й педагогічним потягненням, бо наші педагоги й наша інтелігентна молодь тай решта інтелігенції побачилиби, як високо під тим оглядом стоять культурні народи, і як ми не тільки позаду них остали, а просто є страшно неграмотними що до кооперації. Цеможеби засоромило їх, спонукаючи до блищого познайомлення з кооперацією. Вони пізналиби при тім, якої величезної ваги є для нашого народу поширення кооперативної свідомости й розбудова кооперації.

Незвичайну допомогу дадуть вихователям прогульки і екскурсії на оглядини добрих кооп. установ (склепів, молочарень, кас і т.д.), далі добре організовані й підготовані з добре обдуманою, доцільною програмою кооперативні свята як: день кооперації, день ощадности, кооперативні чайні вечері й концерти з відповідними деклямаціями й співами та рефератами. Треба дбати про це, щоби на таких святах були присутні по можности всі родичі й свояки дітей, бо через це вони зрозумілиби, яку вагу має навчання кооперації для їх дітей. Дуже пожаданим, а навіть конечним є заложення по школах кооперативного пласту, який виробивби нам, вишколивби ідейних, характерних, непохитних кооператорів-піонірів, які малиби незвичайно важне значіння для розвитку й поширення кооперативних ідей серед нашого народу, а тим самим і в борбі за здобуття кращого майбутнього.

Щоби Г.У.Р.Ш. могла, як слід, зорганізувати і наладнати справу з кооперацією серед молоді в своїх школах, повинен РСУК. подбати

про це в ГУРШ, щоби можна було приділити там відповідного до цього кооператора, як візитатора, організатора й пропагандиста, якийби своїми рядами, вказівками, розпорядками і поїздками на місця оживив цю працю і довівби до цього, що навчання кооперації в наших школах булоби плянове й однозгідне у всіх школах.

М. Ростковичь.

З ІСТОРІЇ УКР. СУСП. ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

Піонір української економічної науки Сергій Подолінський (1850—1891).

II[1])

„Парова машина“ [2]) написана в формі популярної брошюри; вона несе на собі ще сліди молодечого віку автора з його прикметами. В ній розповідається про покалічення (у серпні 1874 р.) робітника-подавальщика при паровій молотильці, Андрія, — котрий потім в сильній гарячці мав сон про те, як він, „перескочивши через кілька десятьліть“, опинився в новім, ліпшім житті та працює знов коло машини, але і машина вже інша, більш удосконалена, і збіжжя коло неї більше, і воно не панське, а громадське, і працівники гарні, здорові, добре вдягнені, гармanують під акомпанімент веселих співів, і саме село вже не те — воно змінило селянські хати на будинки чисті та веселі, панів не стало, панський палац обернено в громадську школу... На здивування Андрія — як те все сталося? — йому розповідає про те його брат, Остап.

Як він (Остап) був малим ще, то зазнав на Україні поганих порядків. „Землі в людей було дуже мало..., податки платили люде майже сами..., дармоїди (пани та жиди)... жили з нашого поту..., ссали нашу кров. Понастроювали жиди та німці кількаста цукерень та інших фабрик на Україні... Понакупляли пани машин і коло них мусіли робити ми самі і діти наші, як ті сиві воли... Пани з жидами зговорювалися, кілько людям платити за роботу,... а чиновники і усе начальство були на одкупі у них..., і хто з людей тільки пальцем ворухне напроти пана або жида..., то зараз на того кажуть, що він бунтовщик, гайдамака... і беруть... до тюрми..., до Сібіру чи й на каторгу (стор. 12—13). „І так було довго... Та зрештою урвалося терпіння“... Люд став бунтувать... „Та й не тільки по селах..., а й по містах і по жидівських та німецьких цукроварнях та інш. фабриках стало не спокійно“ (15—16). Потім „ми почули, що вже швидко настане слушний час..., те время, де прості люде дадуть розчот панам, жидам та чиновникам“... Так заговорили скрізь. „Та усе йшло по старому доки люде не зговорилися, „щоб піднятися усим заразом“... Початок вийшов з Подніпровя, що не забуло ще Запорожців, гайдамаків і Залізняка. [3]) „І знов появилися на Україні гайдамаки..., але не „злодії та розбішаки“; вони „виходили на вигон на громадський схід і казали:

„Годі нам терпіти цю неправду. Не треба нам панів та жидів та чиновників. Земля уся, — наша, громадська, бо наша громада на неї працює і обливає своїм

---

[1]) Гл. „Кооп. Р-ку за вересень 1931 (ч. 9).

[2]) „Парова машина“. Казка. Коштом і заходом В. Кістки. Відень. З болгарської печатні Янка С. Ковачова, 1875, 28 ст. in 16⁰. — Я дістав її з бібліотеки „Просвіта“ у Львові нерозрізаною.

[3]) Тут вказано район, де населення з незабутих ще традицій більш здібне до протесту, але не має такої ідеалізації запорожчини і гайдамаччини, як в аналогічних випадках робили тоді російські революціонери-народники: напр. Плеханов в свій народницький період уважав отаманів Болотнікова, Булавіна, Разіна і Пугачова „титанами народно-революціонной обороны“ з практичними задачами землевольців („Земля и Воля“, ч. 3 і 4.)

потом. Не треба нам начальства... Так само, як селяне почали робити і робітники по заводах, „фабрики наші — сказали вони — бо ми на їх ложили свою кров і своє здоровля. Відберім же їх в жидів та в німців, та будемо управлятись самі через наших виборних людей“. Так сказали наші люде... та... багато потекло нашої крови... поки сталося по нашому..., (доки) увесь український нарід піднявся, як оден чоловік. Зразу москалі (тобто салдати — О. М.) побивали багато наших людей, ми мусіли ховатись..., а хати і хліб свій палили самі, щоб москалі не мали ніякої поживи... (17—18). „Та зрештою москалі порозуміли“, прозходилися з війська по селах, а „пани, жиди та чиновники усі поутікали в місті“. Тоді люде... організувалися у „вільні козаки“... і не переставали воювати, поки не здобули міста..., в чім їм пособляли „міщане і робітники“. Після того „панам жидам та чиновникам“ дали оден тиждень, щоб усі вони виїхали з України“ (19—20).

Управившись з своїми ворогами, мусіли розсудити, як нам устроїти своє життя без панів і без начальства... Перше діло зачалось за землю. Декотрі розумні люде зразу сказали: „Громада своєю добула землю від панів, до громади ця земля й належить“... Розділяти землю не добре, бо „швидко знов будуть багаті люде і бідні і не оглянешся, як знов заведуться з тих багатих хазяїв“... „Колиж уся земля буде належати до громади, то людям не треба буде платити а ні копійки ніяких податків, бо усебуде робитись (школи, церкви та інші громадські справи — О. М.) з доходів з громадського грунту... „Як поділять землю, то не можна буде користуватися машинами... Колиж оставляти землю за громадою, то буде богато ліпше, бо половину праці будуть робити за людей парові машини та сінокоски та инші машини, котрих кожний хозяїн сам для свого малого господарства заводити немає з чого. Здавшись на ці розумні слова громади майже... по усій Україні порішили: панської та казенної землі не розділяти, а зоставити нероздільно — громадською і через те доложили до щастя..., ми живемо добре“. (21 — 22).

На запит Андрія, що до начальства та війська, Остап відповідає: „Нічого того немає, ми тепер самі вибираємо виборних повітових і волостних і вони справляють деякі повсякденні діла, а як буває що важніше, то збірається уся громада, Москалів нам не треба, бо в нас кожний... обучається з малечку стріляти... і всім тим військовим муштрам“. Поліції не треба, „бо в нас тепер немає ні злодіїв ні конокрадів, бо кождий усього має доволі у своїй громаді..., бійки ж між парубками... розсуджує громада“. А виборні стали розумними та чесними, бо заведена загальна обовязкова освіта, для тих, хто схоче з безплатним навчанням навіть в гімназіях і в університетах, але після закінчення гімназіяльної чи університетської освіти всі мають вертатися до дому і кожний „мусить робити усю роботу на громадськім полі, так як і усякий другий[4]). Правду сказати тепер чорна робота далеко не така тяжка, як була. колись. Більшу часть праці робить в нас машина і у саму гарячу пору чоловікові не приходиться робити більш, ніж вісім годин у день“... (22—24).

Як же ви розділяєте урожай з громадської землі і що сталось — спитав знов Андрій — з тими шматочками грунту, що вже мали наші батьки?

„Як хто схотів задержати свою (землю), то і задержав її (підкреслення наше — О. М.)“ — відказав Остап — тільки найбільш хазяїнів віддали свій грунт до громади... А розділяємо ми урожай громадський, як ось бачиш:.. одну частину розбирають хозяї на стільки, скільки кожному треба підкреслення наше О. М.). Котрий має більшу сімю, бере більше, котрий меншу, бере менше, та усякий бере стільки, щоб йому стало хліба до другого року. Другу часть урожаю ми зсипаємо у громадський амбар (шпихлір) на посів, та на случай неурожая. Увесь же останній хліб ми відсилаємо за границю, або веземо до міста і вимінюємо... на все те, що нам потрібно, чи на одежу чи на чоботи, чи на що інше...“ (25—26).

„З цукроварнями та з іншими заводами зробили так само, як і з грунтом. Вони тепер громадські, то єсть належать до громад (артілів) тих робітників, що на них працюють“, що вправляється вибраним з проміж робітників директором. Увесь фабричний виріб „належить до громади робітників і вона робить з тим товаром так, як ми з хлібом (підкреслення наше — О. М.) — вимінює на усе, що потрібно людям і розділяє між ними“ (26).

І „ніхто з тих виборних, та з тих директорів нічого не краде?“ — питав Андрій.

„А на що йому красти, — засміявся Остап — хіба він зїсть сто мішків пшениці, або сто голів цукру. Ніхто йому нічого не дасть за них, бо усі люде мають своє по своїх громадах, а як би він случаєм і продав їх куда за границю, то що ж пічне ро-

---

*) „Кооп. Р-ку“ за вересень 1931. (ч. 9)-

[4]) Тут схожість з таким місцем „Вперед-у“ (№ 19, ст. 588): „Робочий соціялізм вимагає... участи всіх працьовників думки і в роботі фізичній, котра достарчає всім необхідне“. Тамже, ст. 88.

бити з тими грішми? Землі він не купить, бо земля громадська і не продається; фабрики не збудує, бо не найде ні одного чоловіка, шоб пішов робити до чужого за гроші, бо кождий тепер робить тільки на себе у своїй громаді. Оттак то люде стали чесні, бо вже не мають ніякої користі бути злодіями...“ (27).

На цім Андрій прокинувся, лежучи, з поломаними руками та ногами...

З наведених уступів видко, що в цій публікації пропаговано, навязуючи до історичних традицій — запорожчини та гайдамаччини — підняти усім разом всенароднє повстання за для осягнення ідеалу нового суспільного устрою. Істотними рисами того ладу мали бути: 1) безначальство: навіть не передбачено не лише регулярного війська, заміненого міліцією (вільним козацтвом), але й суду, в деяких випадках розсуджувала б громада; на місце держави ставиться співжиття по малих громадах, що якось обєднуються між собою в волосні й повітові. 2) усунення нетрудових суспільних верств — поміщиків та капіталістів і видалення їх; 3) вивласнення земель і капіталів від нетрудових кляс, очевидячки без відшкодування — хоч прямо про те не говориться — і 4) передача їх — не державі (націоналізація) і не міським чи обласним самоврядуванням (муніціпалізація), — а безпосередньо трудовим ґрупам: землі — громадам хліборобів, що їх обробляють, фабрики і заводи — артілям (громадам) робітників, що на них працюють; 5) господарські одиниці — громади — спеціялізовані по професіям: хліборобські, цукроварські і т. д.; їх складають ґрупи працівників однакового фаху чи роду праці; 6) жадного насильства над індивідуальним селянськім володінням і хозяйнуванням, якому позоставлено на волю: лишатися, як є, чи, усвідомивши більші вигоди гуртового господарювання, добровільно передати свої наділи в громаду; 7) на перейшовших до громад землях і промислових закладах виробництво мало провадитися спільно всіма членами громад (кожний мав виконувати й фізичну роботу); де це потрібно, там зпоміж самих своїх працівників вибиралися б керівники; 8) продукт мусів належати до громад-селян чи, відповідно, до громад-робітників, які ділили б його на три частини, з котрих одну третину одержували б члени громад не пропорційно до зроблених послуг, а „скільки кождому треба“, і споживали б, як хотіли, тільки не продавали б; друга залишалася б на запас, а третя йшла би на обмін з містом чи заграницею; — очевидячки кожний відповідно до потреби числив на свою часть в запасі і в частині, призначеній на обмін, евентуально в вимінених продуктах; 9) обмін відбувався би річ за річ; про гроші не говориться нічого.

Отже плян децентралістично-безначальний. Численні анархістичні прикмети не роблять одначе його анархічним вже через те, що організація громад є неминучістю для людського співжиття. Громади ж є і господарськими одиницями, але не універсально-хліборобсько-промислового, самовистарчального характеру, що є напр. прикметою громад Фурьє та Оуена. На їх концепції наклала руку пануюча в той час дрібна індустрія з незначним теріторіяльним розподілом праці і з возовим транспортом. Подолінський же жив в добу розвиненого обмінного ладу, великого капіталістичного виробництва і залізничого транспорту. Тому його громади будуються на громадськім розподілі праці. В них є фаховість і, завдяки спеціялізації в однім роді праці, вони, навязуючи до існувавших в дійсности громад (напр. в сільськім господарстві), є у нього обєднані у вищі цілости і втягнені в обмінний

оборот, хоч і в формі виміни in natura. Про гроші Под-ський нічого не згадує, але без них, бодай як ідеального умовного знаменника вартостей і знаряддя обміну, не можна би було обійтися; вони неминуче б виступили, хоч би в формі пуда жита і т. п. мірників, для облегчення процесу обміну. Перед нами не механічне наслідування якоїсь схеми теоретиків соціялізму в широкому розумінні, а свідоме, нешабльонове, творче комбінування. Тут не анархія : через неминучість потрійного поділу виробництва і через залежність громад від обміну. Тут і не комунізм, бо — хоч між послугами і винагородою нема пропорційности, на чім стоїть і синдікалізм (Луї Бляна), — саме споживання залишається неурегульованим внутрі громади, а на зовні громади приймають участь в обміному обороті.— Комунізм же є концепція господарства натурального, що відкидає обмін в будь якій формі. І не є це комунальний соціялізм Фурьє чи комунізм Оуена, котрі роблять свої громади самостійними, без жадного обєднання в якісь вищі цілости, і маючими в собі заступників ріжних професій, щоби по змозі задовольнити власним виробництвом всі потреби своїх членів. Коли б виявленій у „Паровій машині“ позітивній концепції все таки давати місце серед інших, то, беручи на увагу й те, що: 1) громада складається виключно з самих працівників однакової професії, 2) керівництво належить цілковито працівникам, 3) які користуються цілком рівними правами, 4) обєднуються в якісь вищі єдности і 5) виріб йде на обмін, — то її треба приблизно шукати серед синдікального чи кооперативного соціялізму. В цій концепції проглядають думки не „Впереду“, а Прудона і Луї Бляна, самостійно перероблені 25-літнім Подолінським.

„Парова машина“ була його дебютом. Вона є й першою ластівкою в українській мові в суспільній справі, котра між іншим нагадала російськім революціонерам про ріжноплеменний склад російської імперії [5]). Для початку цю — по словам акад. М. Яворського — „азбуку пропаганди“ [6]) можна визнати досить задовольняючою.

В серпні 1875 р. прибув до Львова Драгоманів з якимсь приятелем Х. Б.; з Відня за кілька днів туди-ж приїхали О. Т. (Терлецький) з С. Подолінськім. „Останній, побачивши Х. Б., зараз же почав з ним бороться, поки оба не попадали до долу, чим перелякали — пише Драгоманів — Г-ча та трохи й мене. Се вони — продовжує далі Др-ів — пробували силу після того, як останній раз боролись в ґімнастичній салі в Київі, назад тому півроку. На запит: що нового у Відні, приїзджі показали брошурку „Парова Машина“ і скоро Под-ий почав її читати“. Так Др-ів по раз перший слухав „Парову машину“ в читанні самого Под-ого. „Видно було — каже Др-ів — що він (Под-ий) був її автор“ і цікаво, що Др-в назвав її „комуністичною казкою“. Після читання Под—ий спитав, що про ту книжечку думають присутні? Др-ів відповів: „Я про ідею казки нічого не буду говорити. Тільки я не дуже великий прихильник проводу складних соціяльних ідей в казках, утопіях і т. п.“ [7]). Після обїзду Угорської Руси і в час тимчасової зупинки у Львові Др-ів був примушений на одних приватних сходинах більше сказати про „Парову машину“. „По

---

[5]) Див. „Собраніе политич. сочин. М. Драгоманова“, т. I, Paris, 1905, ст. 226.
[6]) Емський акт 1876. „Прапор марксизма“, 1928, № 1—2, ст. 102.
[7]) М. Драгоманів — „Австро-руські спомини“, част. V, 1892, ст. 353-4,

моєму, та брошура і не повно і не зручно зачина так зв. „соціяльне питання“, але я все таки радий, що вона його зачина“ [8]) Бо в той час галицькі „народовці“, (яких не слід змішувати з „народниками„ б. Росії) були переконані, що в Галичині „соціяльної квестії нема й не може бути“. Висловлюючись з приводу „Парової машини“, якось пізніш Др-ів оговорювався: „Ми самі, коли-б її писали, то дещо сказали б інакше: виложили б наші думки в іншій формі“... (Громада“, т. 4, ст. 365). Те, „дещо“, як можемо ми нині догадуватися, — в розподілові продукту після потреб, на чім ніколи не стояв Др—ів: його позицією був розподіл після праці (принціп соціялістичний). На цій позиції пізніш іноді стоїть також і Под-ий (див. „Про бідність, ст. 20; гакож його „Ремесла і хвабрики на Україні“, ст. 146). А незадоволення Др-ова з форми, як видно, відноситься до обраного Под-им способу викладу: „казки“ та ще й про „сон“. Тільки ж таку форму в той час уживано по декуди і російськими революціонерами, напр. „Сказка о четирех братьях“, що протягом 1872-76 р. витримала три видання, а третє навіть в накладі 15,000, або „Сказка о копейке“ (1870) С. Кравчинського. (Далі буде). *О. К. Мицюк.*

СУСПІЛЬНА АГРОНОМІЯ.

Хліборобське шкільництво в Чехословацькій Республиці.

Високий рівень розвитку хліборобської культури приходить як наслідок багатьох чинників, між якими хліборобська освіта загалом, а хліборобське шкільництво, як її засіб зокрема, грають першорядну ролю. В часи сьогоднішньої важкої господарської кризи, яка в першу чергу відбивається надзвичайно прикро на хліборобстві, з заздрістю приходиться нам глядіти на ці хліборобські країни, які мають можливість переходити цю скруту в лекший і менше болючий спосіб. Та коли приглянемося ближче справі, то побачимо, скільки зусиль цілих десяток літ і праці тисячів найкращих синів країни мусіло покластися в підвалини хліборобської освіти, щоби, як її наслідок, прийшло отсе велике знання, яке хліборобам помагає перетривати навіть сьогоднішню кризу. Тому подаємо отсе в коротенькому нарисі розвиток і стан хліборобського шкільництва в ЧСР. зладжений на основі найновіщих матеріялів предложених сьогорічному XV. Міжнародньому Хліборобському Конгресові в Празі.

І. Розвиток хліборобського шкільництва в Ч.С.Р.

1) Чеські землі. Початок хліборобського шкільництва на цих землях сягає початку XVIII. стол., коли то в р. 1728 заложено першу хліборобську школу в Бржевнові при монастирі Венедиктинів. Вона мала за завдання вишколювати урядовців для монастирських дібр. По 10-ти роках існування ця школа впала і аж до 80-тих років того століття — нема відомостей про організацію статутових шкіл. Під кінець 18-го стол. повстає кілька хліборобських шкіл і так в р. 1787 в місце-

---

[8]) Там-же, ст. 444.

востях Ляни і Соутіце. в р. 1890 в м. Трнова. В 1801 р. повстає Економічний Інститут для вишколення урядовців для великих дібр в Крумаві. Рівночасно під кінець 18-го стол. введено в усіх т. зв. „тривіяльних“ школах навчання хліборобства, однак з р. 1805 це навчання застановлено. З початком XIX. стол. повстають дальші школи, як відділи при реальних школах, а саме: в Раковніку в р. 1833 і в Ліберці в 1836. В 1850 р. основано дві 2-літні школи, а саме: чеську в Рабіні і німецьку в Лібверді. Зразу принимано до них учнів з покінченою народньою школою; в 1856 р. заведено в Лібверді окремий відділ, який рівнявся вищій хліборобській школі. В 1853 р. основано окремий господарський відділ при інституті Юнгмана в Празі, в 1856 при інституті Чупра в Кольчавці к. Праги, вкінці 1862 р. заложено хліборобську школу при середній реальній школі в Кадені, Хрудімі, Бртндисі, Опочні і Стєжерах, а в 1854 в Грахолусках к. Роудниць. В цім часі всі ці школи не мали законного оформлення і велися після плянів, які постачала приватна ініціятива або хвилева потреба школи.

В р. 1864 чеський сойм ухвалив закон, яким поділено хліборобські школи на: 1) рільничі школи, 2) хліборобські научні заведення та вищі фахові школи і 3) хліборобські високі школи (тоді академії). Рільничі школи мали за завдання виховати керівників селянських господарств та фільварочну службу. Вони тривали 2 роки. Вищі хліборобські школи були таксамо 2-літні, однак вони вимагали для приняття нищої середньої школи та випускали керівничів більших поміщицьких господарств. На основі цього закону основано дві такі вищі школи, а саме: в 1866 р. в Таборі (чеську) і в Лібверді (німецьку). Після цього основано цілий ряд рільничих шкіл.

В р. 1893 основано по одній чеській і німецькій зимові хліборобські школи, а саме в Ічіні і в Шлюкенау. Тут приходить теж зворот в організації чеського хліборобського шкільництва, яке наставлено до нових потреб вишколення селянських синів і законом сойму з 1884 р. додано до попередньо вичислених тіипів шкіл, ще два нові, а саме зимові школи і хліборобські середні школи. Зновуж в р. 1887 випрацювано перший організаційний статут для господинських шкіл, в яких мали вчитися доньки селян. Такий поділ шкіл обовязував на чеських землях аж до створення нової республики. Було на чеських землях в р. 1914: 2 хліборобські середні школи, 7 рільничих шкіл, 18 зимових шкіл, 2 молочарські школи і 2 школи управи лук. Творення шкіл йшло таким способом, що $^1/_3$ частину основного капіталу давала держава, $^1/_3$ край, а $^1/_3$ місцеві фактори, себто повіти і громади. Це відносилося тільки до будинку і випосаження школи. Видатки на учителів поносив в цілости край, деяке випосаження щколи час до часу давала держава, а на решту мусіли складатися знова місцеві чинники. Так воно залишилося в більшости й по сьогоднішній день. Всі школи підлягали за австрійських часів прямо краєвим властям, а віденське міністерство хліборобства провірювало тільки їх діяльність та затверджувало сталих учителів.

По створенню Чехословацької Республики передано всі хліборобські школи під опіку міністерства рільництва. Однак в Чехах більшість шкіл лишилися краєвими і ними дальше опікується Краєвий Виділ, при якому створено окремий відділ для хліборобського шкіль-

ництва. Край удержує теж окремих інспекторів, які провірюють діяльність шкіл.

На чеських землях було в 1930 р.: 8 вищих хліборобських шкіл (в тім одна німецька), 18 рільничих шкіл (в тім 5 нім.), 7 спеціяльних шкіл (в тім 2 нім.), 56 рільничих фахових (зимових) шкіл (в тім 12 нім.) і одна 1-річна чеська школа.

2) Моравсько-шлеські землі, Так як на чеських чемлях початок хліборобського шкільництва вийшов з конечности вишколювати урядовців для поміщицьких дібр і в своїй основі був приватною ініціятивою, так знову в моравсько-шлеських землях, правда, щойно 100 літ пізніще, початок цих шкіл припадає тут на 70 р. XIX. стол. Зразу уладжувано хліборобські курси для селянських синів, але з часом прийшли ініціятори до переконання, що тільки правильно і систематично ведена школа може дати потрібне фахове знання. Так основано в р. 1865 першу хліборобську цілорічну школу в Пшерові, а оснували її два хліборобські товариства: кромєжіжське і оломоуцьке. Цікаво, що коли в 1875 р. цю школу перемінено на краєву, то ці оба товариства оснували для себе в своїх місцях осідку власні окремі школи. В рр. 1866—68 основано дальші хліборобські школи на Моравії, в місцевостях: Іванчіце, в Н. Тічіні, в Валь. Мезіжічі і Зноймі. На Шлеську основано першу хліборобську школу в 1869 р. Від р. 1875 почали закладати зимові хліборобські школи, бо показалося, що вони можуть далеко лекше зібрати слухачів, які рекрутувалися виключно зі синів селян.

В р. 1883. ухвалив моравський краєвий виділ в порозумінню з міністерством рільництва окремий організаційний плян для шкіл, який з малими змінами (1884 і 1904) проіснував до створення республики. Сильніший розвиток хліборобського шкільництва почався по створенню в 1897 р. моравської хліборобської краєвої ради, якої чеська секція поставила собі за завдання, створити в кожнім повіті бодай одну школу. Тому що ініціятива всіх шкіл виходила від хліборобських товариств, не могли вони дати собі з цим ради, бо були фінансово слабі. Тому і тут примічено систему, що $^1/_3$ на основання школи давала держава, $^1/_3$ край, а щойно решту місцеві чинники. Але навіть і з цим важко було удержувати школи, бо їх ведення коштувало богато. Тому р. 1909 перейняв край ведення всіх основаних товариствами шкіл на власний кошт, а з цим розвиток шкілкництва на Моравії був запевнений. В 1914 р. стан хліборобського шкільництва на Моравії був: 3 середні школи (в тім 1 німецька), 6 рільничих шкіл (2 нім.), 42 фахові (зимові) школи (11 нім.), 7 спеціяльних шкіл (2 нім.), 5 господинських шкіл (2 нім.). На Шлеську: 1 нім. середня школа, 1 нім. рільнича школа, 2 зимові школи (1 чеська, 1 нім.) і 1 чеська господинська школа.

В 1930 р. поза двома високими школами, було на моравсько-шлеських землях: 5 вищих хліборобських і господинських шкіл (1 нім.) 1 вища лісова школа, 8 рільничих шкіл, (3 нім.), 65 фахових (зимових шкіл (14 нім., 1 польська), 12 господарських шкіл (3 нім. і 1 польська) 9 спеціяльних шкіл (3 нім.) і 1 школа для гайових.

3) Словацькі землі. На словацьких землях, які належали до Мадярщини, було тільки 6 хліборобських шкіл і всі з мадярською викладовою мовою. Після створення Чехословацької республики переорганізовано ціле шкільництво і сьогодня є на Словаччині 30 хліборобських шкіл, а саме: 1 вища школа, 1 вища лісова, 4 рільничих, 6 од-

норічних, 9 фахових (зимових,) 4 господарські, 1 садівнича, 1 для гайових, 1 для обрібки дерева і 1 меліораційна школа. З тих 30 шкіл зі словацькою мовою викладовою 29, а одна мадярська.

4) Підкарпатська Україна. До прилучення цих земель до Ч.С.Р. існувала на цілому терені тільки 1 мадярська щкола 1-річна, що мала за завдання виховувати персонал для пасовиськової і ставиної господарки на поміщицьких добрах. Сьогодня на Підкарпаттю є чотири хліборобські школи, всі з українською викладовою мовою, а саме: 1 фахова (зимова) школа, 2 однорічні рільничі школи і 1 школа для гайових.

Окреме становище займають в хліборобськім шкільництві в Ч.С.Р. народні хліборобські школи, які масово поширилися в цілій республиці. Було їх до війни 38, сьогодня є їх 971, Ці школи є школами найнищого типу і мають поширювати хліборобське знання серед місцевого населення. Поширення цих щкіл — це майже виключний здобуток останніх десяти літ. В поданому тут перегляді цих шкіл не подано, а узгляднено їх щойно в дальшому при сучасному стані шкільництва.

II. Типи хліборобських шкіл, їх організація і їх завдання.

1) Високі школи. В республиці є чотири високі школи, а саме: 1) хліборобська і лісової інженерії в Празі (чеська), 2) висока хліборобська школа в Брні (чеська), 3) хліборобський відділ високої німецької техн. школи в Празі з осідком в Течен-Лібверд і 4) ветеринарна медицина в Брні. — Відділ хліборобської і лісової інженерії при Вис. Техн. Школі в Празі сягає своїми початками другої половини 18 стол., коли-то вже були катедри хліборобства при пражському університеті. В р. 1812 приділено їх до Вис. Техн. Школи, в р. 1906 перемінено на окремий факулятет, а в р. 1920 перемінено його на окрему високу школу в рямцях Вис. Техн. Школи. Ця школа має два факультети: хліборобський і лісовий. Школа має окреме шкільне господарство в Угженевсі, що обіймає 575 га площі з двома дворами, млином, ставом і інститутом для дослідів праці в сільському господарстві, що становить складову частину Масарикової Академії Праці в Празі.

Висока Хліборобська Школа в Брні, основана в р. 1919 має теж два факультети: хліборобський і лісовий. В р. 1923 закуплено для школи добра Адамов о площі (головно ліс) коло 8.000 га, а від 1925 р. завідує школа державним маєтком Жабчіце з около 400 га землі, головно для сільсько-господарського напрямку.

Хліборобський відділ Вис. Німецької Техн. Школи в Празі з осідком в Течен-Лібверд — це істнуюча від 1866 р. академія, яку в р. 1920 перемінено на високу школу. При школі є невеличкий маєток (83 га), крім цього винаймається ще дещо для потреб школи.

Висока Ветеринарна Школа в Брні — це школа нова, основана в р. 1918 Школа винаймає для своїх цілей маєток Кужім (222 га).

На всі ці школи приймають тільки абсольвентів середніх шкіл зі свідоцтвом зрілости. Надзвичайними слухачами можуть бути теж і ці, що середніх шкіл не покінчили, однак викажуться такими попередніми студіями, які уможливлюють їм користання з викладів. Студії тривають правильно 8 семестрів. З усіх трьох хліборобських шкіл ви-

ходять абсольвенти, що здадуть приписані іспити з титулом „інженер“, з ветеринарної медицини з титулом „ветеринарний лікар“ (зверолекаж). На усіх школах можна одержати титул доктора по опрацьованню научної приці і при зложенню окремих іспитів. Хліборобські факультети підготовляють абсольвентів на вищих урядовців в управі дібр, в кооперації, хліборобських організаціях, хліборобській торговлі, тощо. Лісові факультети підготовляють лісових інженерів, з яких около 70% лишається в державній службі. Ветеринарні лікарі находять заняття, як урядовці або вільнопрактикуючі.

На цих 4-ох високих школах працюють: 58 звичайних. 14 надзвичайних професорів, 30 прив. доцентів, 62 суплєнтів, 8 лєкторів, 112 асистентів та коло 200 урядовців в добрах і бюрах.

Під теперішню пору йде праця над переміною плянів навчання високих хліборобських шкіл та зближення їх до потреб теперішнього чехословацького хліборобства, яке після земельної реформи змінило рішуче свій вигляд й структуру.

2) Вищі хліборобські школи. Є це школи, які рівняються середнім школам. Їх завданням є вишколювати самостійних господарів для середніх і більших селянських господарств. Вишкіл урядовців для великих дібр відпадає зовсім, бо це переводять виключно високі школи. Фаховий персонал складається з директора та 8-ох професорів, з яких тільки один є фільольог, прочі фахівці — хлібороби. До школи приймається учнів з покінченою нищою середньою школою або т. зв. виділовою школою, при чому першенство мають ці, які походять з хліборобських родин, та є правдоподібність, що будуть практично на ріллі працювати. Навчання триває 4 роки та кінчиться іспитом зрілости, який уповажнює до вступу на високу хліборобську школу. Багато абсольвентів робить з цього ужиток. Плян навчання обіймає на всіх чотирьох роках тижнево 28 годин предметів загальнообразуючих, 24 підставових, 55 хліборобсько-фахових і 24 годин практичних прав. Кожна школа має зразкове шкільне господарство Таких шкіл є в республиці 13, в тому 2 німецькі з тих шкіл 2 є державні, 2 з державною допомогою, 8 краєвих, а 1 приватна з допомогою краєвих властей. В кожній клясі є обмежене число учнів до 30, і тому не всі, які зголошуються, можуть бути приняті. В шкільному році 1930/31 студіювало на них 1341 учнів. Ці школи показалися дуже потрібними, а їх число якраз вистарчаючим.

3) Рільничі школи. Належать разом з фаховими (зимовими) школами та 1-річними хліборобськими школами до т. зв. нищих хліборобських шкіл. Рільничі школи мають за завдання вишколити самостійних керівників для менших і середніх господарств. Ходить тут передовсім про самостійних господарів, а тільки в дуже маленькій частині про урядовців на чужі господарства. Фаховий персонал складається з директора та 3-ох сталих фахівців-учителів. Крім цього доходять на лєкції лікар, ветеринарний лікар, правник і ремісник. Приймається до школи хлопців і дівчат, які покінчили 14 літ, виказуються покінченням народнньої школи (багато кандидатів має покінчену і виділову школу) та за яких родичі заручать, що дадуть їм потрібне удержання. Навчання триває два роки, наука починається 1 або 15 жовтня і кінчиться 1 або 31 липня кожного року. Підчас ферій мусять учні працювати в господарствах своїх родичів. Підчас науки відбуваються теж практичні вправи, які на цих школах мають найбільше число годин. Кожна

школа має зразкове господарство, яке виміром дорівнює середньому селянському господарству даної околиці. При школах є інтернати. В р. 1930/31 студіювало на 30 рільничих школах 995 учнів, з того 5 учениць. Ці школи працюють теж поза своїми мурами серед хліборобського населення, при чому використовують в першу чергу своїх абсольвентів.

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

„Центросоюз випускає нитки з власною маркою: „Ц. С." Маючи на увазі з часом перейти до власної продукції ниток, Центросоюз урухомив власну навивальню ниток з маркою „Ц. С." Це дало йому змогу знизити ціну за нитки на 6—10 проц. Якість його ниток краща, як у цілком приватної продукції, а міра кожної шпульки є докладніша і повніша, відповідаючи заподаній на кожній шпульці кількости метрів. Біля машин працюють в Ц. С. 4 робітниці.

Кооператива „Зоря" на Богданівці - Львів приступила вже до виробу синки і задумує виробляти також своє власне чорнило до обуви (шварц).

Кооперативні мясарні рухають з місця! 29. серпня засновано в Коломиї сільсько-господарську кооперативу „Мясозбут", як спілку для перерібки с.-г. тварин з фізичним членством (уділ 10 зол.), районового типу. Кооператива перебирає на себе дальше ведення дотеперішнього мясарського відділу Окружного Союзу Кооп-в в Коломиї. Таким чином зроблено і тут крок до спеціялізації, причім з мішаного споживчо-продуцентського типу мясарня прибрала характер чисто продуцентський, сільсько-господарський.

Є це вже сема українська мясарня в краю. Таким чином маємо тепер такі мясарні:

а) споживчого типу:

1. Перемишль, відділ спож. кооп-ви „Надія";
2. Бережани, відділ спож. кооп-ви „Народний Дім";
3. Комарно, відділ „ „ „Народний Дім";
4. Нижанковичі відділ „ „ „Народний Дім";

б) мішаного споживчо-продуцентського типу:

5. Купчинці, відділ кооп-ви „Надія"; тепер у завідуванні ПСК. Тернопіль;

в) чисто продуцентського типу;

6. Плауча велика, с.-г. кооп-ва „Рідний Промисл";
7. Коломия, с.-г. кооп-ва „Мясозбут".

Початки отже зроблені, форми випробовані; тепер тільки енергії до розбудови цього нового а так важного для нас роду кооперації.

В липні б. р. повстала нова виборча кооператива під назвою: **Кооператива Інженерських робіт, „К. І. Р."**, кооператива праці з відповідальністю уділами у Львові (гл. „ГКЧ" ч. 31-32 за 1931 р. (Бюро кооперативи при вулиці Потоцького ч. 47. І п., число телефону 34-72.

Ціллю кооперативи є всестороння технічна обслуга українського громадянства, а з окрема українських кооперативних установ.

Кооператива Інженерських Робіт, маючи до диспозиції інженерів, фахівців усіх галузей технічного знання, виконуватиме в цілості всі фахові припоручені праці по якнайнищих цінах.

Кооператива Інженерських Робіт провадить кілька окремих відділів на чолі з окремими інженерами. І так:

Відділ будівельний виконує проєкти, пляни, калькуляції, кошториси та оцінки житлових і промислових будівель, як рівнож перенимає нагляд над будовою, виконує згадані будівлі у власному заряді та переводить ремонт будівель;

Відділ машиново-електричний виконує проєкти і кошториси фабрик, варстатів та всяких інших промислових підприємств в цілості або поодиноких їх частей так під оглядом машиновим, як і електричним, та перенимає їх виведення.

Відділ торговельний, на підставі порозуміння з відділом будівельним чи машиново-електричним, доставляє своїм клієнтам на їх замовлення всякі будівельні матеріяли так загально дотепер уживані, як і новітні (геракліт, сольоміт, деревоцемент і т. п.), а дальше мотори ріжних систем і бажаної величини, всілякі машини, робочі кітли, помпи, трансмісії, ложища, паси, електро-мотори, інсталяційні матеріяли, фасонове желізо, траверзи і т. п.

Крім цього Кооператива Інженерських Робіт „К.І.Р." уділює в порозу-

мінню з Ревізійним Союзом Українських Кооператив всяких порад при організованню промислових кооператив (будівельних, машинових, електрифікаційних і т. п.) та співділає при заснуванню ремісничих кооператив праці (столярів, боднарів, мулярів, стельмахів, слюсарів і т. п.)

Новий спосіб святкування Дня Кооперації. ПСК. Калуш задумує влаштувати цьогорічне святкування Дня Кооперації відмінним, як досі було, способом. Замісць улаштувати масове кооперативне віче з урочистою програмою, задумує відбути одноднeвний курс для всіх членів управ і Надзірних Рад кооператив свого району з програмою, на яку склався б ряд коротких викладів на актуальні біжучі кооп. теми (з участю представників централь). Це є в кожному разі нова думка і як така заслуговує уваги.

Райфайзенки і ощадність на Закарпатті в Ч. С. Р. З усіх видів кооперації найкраще стоять і розвиваються на Закарпатській Україні райфайзенки. Закладаються нові льокальні кооперативи з одного боку, а з другого — всі інші типи кред. кооператив на селах перемінюють обмежену поруку на необмежену і стають так. ч. райфайзенками. До тепер (ц. то до 15. IX. б. р), необмежену поруку приняло вже 86 кооператив. На черзі дальших чотири кооперативи, що зголосили заміну обмеженої поруки на необмежену.

Кооп. Союз в Ужгороді основує на Закарпатті по селах *тільки* райфайзенки та сподіється, що в невдовзі цей рух охопить всі села і сільські кредитові кооперативи на Закарпатті представлятимуть один тип-райфайзенський, який принявся в цілій Західній Европі.

Так само ширяться по селах *щадничі скринки (пушки)*. Це свідчить що наші закарпатські земляки дуже добре (краще від нас) розуміють значіння і вагу дрібної ощадности. Ужгородський Кооп. Союз доставляє кооперативам ці пушки у великому числі для роздачі населенню. Є кооперативи, котрі відбирають по кількадесять пушок на раз і звертаються по них кілька разів до Союзу. Такі кооперативи, що відбирають за одним разом по 15, 20, 35 а то й 50—70 пушок зовсім не є рідкістю. Їх список друкує весь час Союз у свойому часописі „Дружественний Вѣстник“ („Кооперативний Вісник“). В одному з останніх чисел (за 15 вересня б. р.) знаходимо, напр. 27 таких кооператив, що взяли від 2 до 70 (кооп. в Оноку) пушок за одним разом. Всього досі додав Союз кооперативам 1·352 щадничих скринок. Не дивниця, що він висловлює в томуж числі повне вдоволення з успіху щадничої акції.

Нашим кооперативам радимо піти за прикладом „меншого брата“ і собі домагатися від кооп. банків щадничих скринок для поширення їх серед населення.

Помер Фердинанд Їрасек, довголітній провідник чехословацької споживчої кооперації, розвиток котрої на протязі останніх трицяти років був тісно звязаний з його іменем. Він був одним з провідників кооперації серед чеського робітництва. При його найживішій участи повстали всі централі спожив. кооперації — Центральний Союз, Гуртівня і Кооперативний банк. Відзначався він невтомністю і великою працездатністю.

Вийшов він з бідної родини і тому не мав можности добувати знання у вищих школах. Зате власною пильністю і працею засвоїв собі широкий погляд на суспільні і економічні справи. Участь в кооперативному житті почав брати ще молодим хлопцем (від 1902 р.). Працюючи серед празьких пекарів, завзято пропагував серед них кооперативну думку. Цією працею він так визначився, що скоро бачимо його серед діяльних основників згаданих центральних підприємств та установ.

Їрасек став також одним із кращих знавців господарських справ. Робітнича партія, до котрої належав, завсіди кликала його на пораду в цих справах. За знавця господарських справ він уважався рівнож в австрійськім парляменті, послом до котрого він був в свій час обраний.

Кольосальна енергія і широко розвинена діяльність підривали його здоровля, так що він мусів опустити працю — допервa в 1930 році. А 8 серпня 1931. року його не стало. Оповита жалем чеська споживча кооперація достойно вшанувала його заслуги.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

По селах. Не думайте, що нині так само далеко з Городенки до Лондону, як тому 20—30 літ. Ледви упав фунт у Лондоні, а вже це відбилося на кишені нашого селянина. Маємо такі відомости з Городенщини — а подібно діється певно і в інших сторонах. В наслідок страху за долю англійської валюти потерпіли ціни тих продуктів, що їдуть від нас до Англії. Свині упали до

60 грошів (за кільо живої ваги), масло до 2 зол. 10 грошів, яйця з 12 грошів злетіли відразу на 8. А це-ж головні збутові продукти нашого селянина.

Кріза викликала уже й своєрідний промисл: це є передовсім кресала, що заступають сірники. Як ще недавно точкою гонору для сільського хлопця було мати електричну ліхтарку, так тепер стало нею посідання кресала й губки. Є в тім свого рода фантазія й гумор... Ширяться також запальнички власного домашнього виробу. Продаж сірників по кооперативах упала приблизно на половину. Збут господарських машин упав до 5% того, що було в р. 1928 і то не лише по кооперативах, але так само й у приватних купців. — В наслідок неймовірно низької ціни масла селянам зачинає уже невиплачуватися навіть хід до молочарні з молоком.

До питання про господарську самовистарчальність західних земель. Недавно опубліковано деякі обчислення, зроблені на основі статистики залізничих транспортів по окремих воєвідствах Польщі. Нище подаємо зіставлення заладувань і виладувань головних продуктів хліборобства в рр. 1928 і 1929. для українських воєвідств (знаком „+“ означено перевагу заладувань, знаком „—“ перевагу виладувань.)

Покищо табличка потверджує відомий факт, що експортово активними є західно-українські землі лише у звіринній продукції, тобто головно у вивозі цілих штук; що до звіринних товщів, то мимо поважного експорту масла, довіз сала, смальцю і лою є такий великий, що переважає експорт і дає в результаті відємне сальдо цієї галузі господарства.

З ростинних продуктів в очі бє сумний факт, що помимо на загал зрівноваженого білянсу збіжевого зерна, маємо поважний довіз готової муки ріжних родів. Це знак, що наше млинарство не задовольняє ще всіх місцевих потреб, отже є рація налягти на його розвиток (поважно представляється тільки волинське млинарство).

Поважну цифру вивозу ячменю дає мабуть поміщицьке господарство, на яке ми не маємо впливу, колиб ішла мова про його кооперативне охоплення.

В ділянці пшениці одиноким дійсним експортером є лише Поділля, але й воно дає мало; дещо більше понад те, скільки виносять недобори інших українських воєвідств.

Для організаторів кооперації повищі цифри дають виразні вказівки, де треба найскоріше налягти; тою ділян-

Продукт + надвижка — недобір	Воєвідства										Західні землі в цілости	
	Полісся		Волинь		Львів		Станиславів		Тернопіль			
	1928	1929	1928	1929	1928	1929	1928	1929	1928	1929	1928	1929
Пшениця (тони)	— 735	— 195	— 3.059	— 4.543	— 12.867	— 7.088	— 11.637	— 17.416	+ 42.376	+ 34.695	+ 14.273	+ 5.453
Жито (тони)	— 186	+ 948	+ 11.849	+ 15.102	— 13.903	— 12.201	— 6.017	— 14.271	+ 32.797	+ 17.932	+ 24.540	+ 7.510
Ячмінь (тони)	+ 20	+ 601	+ 18.409	+ 25.674	— 9.949	— 4.894	— 1.019	— 2.018	+ 22.680	+ 29.450	+ 30.141	+ 48.813
Овес (тони)	— 3.587	— 4.038	+ 15.115	+ 8.486	— 2.814	— 4.573	+ 1.726	— 3.299	+ 14.005	+ 7.741	+ 24.404	+ 4.327
Мука (тони)	— 22.266	— 21.168	+ 55.749	+ 63.738	— 42.532	— 60.250	— 2.156	— 11.824	+ 24.816	— 20,496	+ 13.621	— 50.000
Товщі звір.(тони)	— 76	— 379	— 94	— 276	+ 506	— 3.500	— 233	— 865	— 160	— 186	+ 57	— 5.206
Худоба (штуки)	+ 11.107	+ 12.840	+ 12.430	+ 25.384	+ 25.700	+ 35.864	+ 16.521	+ 19.587	+ 16.607	+ 32.856	+ 82.365	+ 126.527
Безроги (штуки)	+ 10.325	+ 18.853	+ 24.901	+ 61.804	+ 194.665	+ 182 828	+ 115.615	+ 83.522	+ 239 040	+ 219.055	+ 584.546	+ 566.062

(„Rolnictwo“ серпень 1931. Остання рубрика дороблена нами.)

кою, що вимагає найшвидшої кооп. організації є передовсім збут свиний і худоби (понад 1/2 міліона річної надвишки безріг і пересічно 100.000 штук худоби).

Пятий зїзд аґрономів „Сільського Господаря“. Пятий Зїзд Агрономів „Сільського Господаря“ відбувся у Львові, дня 25. вересня ц. р. Взяло в ньому участь 24 агрономів, в тому числі 16 агрономів повітових, делєгати „Маслосоюза“, „Центросоюза“ і референти „Сільського Господаря“. — В попередньому, четвертому зїзді агрономів, який відбувся 11. квітня 1930 р., взяло участь 29 агрономів, з того таксамо 16 повітових аґрономів і львівських 13. — Як з того видно, теперішній зїзд помимо тяжкої скрути, був відносно повітових агрономів рівно сильний, як і попередній. Заслухано і продебатовано такі реферати:

реферат про організаційні справи „Сільського Господаря“ і плян праці в краю, виголошений Е. Храпливим,

реферат про агротехнічні справи, А. Романенка,

реферат про зоотехнічні справи, а головно про контролю молочности, плекання безріг на бекони та розводження несливих курей, виголошений М. Холєвчуком.

Після рефератів обговорено ще пасічницькі справи, які реферував М. Боровський та деякі дрібніщі біжучі справи.

Зїзд оформив висліди своєї праці в ряді резолюцій, які будуть оголошені в нашій економічній пресі.

Після зїзду відбулося конституюче засідання Секції агрономів при Українськім технічнім товаристві, яке вибрало на голову Секції інж. А. Романенка, а на секретаря інж. М. Мудраківну. Ця секція при У.Т.Т. буде становою організацією наших аґрономів, якої до теперішнього часу бракувало.

Обдовження рільництва в Польщі. Банкове задовження рільництва в Польщі виносило в кінці 1930 р. 945 міл. зл. Від того часу положення не змінилося. Банкові довги не збільшилися ані не зменшилися. Як щож взяти на увагу приватне, податкове задовження, рати довготермінового кредиту, залеглі винагороди і сусп. обезпечення, то сума плинного задовження рільництва піднесеться до 1.400—1.500 міл. злотих.

З другогож боку кредитові перспективи м-ва рільництва, при найкращих можливостях, обраховуються всього тільки на 260 міл. зл., ц-то на 17—18% задовження.

Торговельний білянс Польщі в серпні б. р. після даних головного статистичного уряду був активний. Додатнє сальдо його, ц-то надвишка вивозу над привозом, виносило в серпні 41.098 тисяч злотих.

Вивезено було отже 1.585.008 тон товарів вартости 150.110 тис.; привезено з закордону 259.888 тон товарів вартости 109.102 тис. злотих. Рівняючи до липня, вивіз зменшився на 150.420 тон вартости 24.417 тис. зл., а привіз рівнож зменшився на 24.783 тон, у вартости на 18.654 тис. зл.

В привозі зменшилися поважно споживчі артикули (на 7.9 міл. зл.), а особливо риж (на 5·5 міл. зл.) та деякі сировці.

Підвишка дисконтової стопи в Швеції і інших державах. Від дня 23 IX. Банк Чехословаччини підвищив дисконтову стопу для векслів і вартісних паперів з 5% на 5·5%. Шведський Банк від дня 25. IX. підвищив був дисконтову стопу з 5 на 6%. Попередня підвишка диск. стопи в Швеції була переведена щойно 21.IX. б. р. з 4 на 5% а дня 28.IX. він підніс диск. стопу ще вище — з 6% на 8%. Крім того згаданий Банк зніс паритет золота до 30. XI. з огляду на сильний попит на золото і заграничні платничі середники у Швеції.

Італійський Банк рівнож підніс з днем 28 вересня дисконтову стопу в Італії з 5½% на 7½%.

Голяндський Банк підніс 29. XI. б.р. також дисконтову стопу з 2 на 3%.

Поза тим згадані банки видали заборону вивозу золота за границю.

Такі наслідки упадку англ. фунта штерлінгів, котрий потягнув за собою згадані зміни у валютовій політиці деяких держав.

Останні відомости підтверджують впрочім чутки про поправу, а згл. утримання курсу англ. фунта на головних біржах (Париж, Амстердам, Берлін, Цюрих).

НА РАДЯНЩИНІ.

З области фантасмагорій. Друга пятирічка на Радянщині. Це країна, котру досвід не вчить. Провал першої пятирічки, хоч як вона й не була фантастична вже в первісній своїй концепції, не зупинив великоманії большевицької влади. Хоч і прийшлося підписатися під власною безсилістю і неспроможністю, большевики проте від своїх фантасмагорій не відступили. Замісць невдалого першого вони ухвалили ще більш фантастичний другий пятирічний плян відбудови знищеного їхнімиж руками господарства.

Головні точки цієї нової пятирічки, за відомостями Міжнародного Сіль.-Госп. Інституту, нище подаємо. Цифри нового пляну просто астрономічні.

Площа землі, що має бути оброблена і відведена під ріжні культури має досягти до 1938 року 190—200 міліонів гектарів (перша пятилітка визначала 120 міл. га) індустріялізованого і удержавненого сільськ. господарства. Тоді, мовляв, вже запанує соціялізм. Все буде елєктрифіковане. Починаючи від 1933 року, все мусить механізуватися. Друга пятилітка передбачує 250.000 тракторів для сіл. господарства, котре, як обраховано, консумуватиме крім того річно 10—15% цілої продукції електричної енергії, цебто 25 міліярдів кільоват-годин річно. Сама господар. площа споживатиме 5—6% електричної енергії, при чому передбачується електрифікація всіх сіл. госп. варстатів, включно до інкубаторів (штучні вилягарні курчат).

Продукція молочних виробів і взагалі споживи „мусить" подвоїтися, як що не потроїтися по відношенню до теперішнього стану, цебто досягти 40—50 кг. споживчих продуктів і 300—350 літ. молока на одного мешканця. Для цього проєктується випас 65—70 міліонів голів рогатої худоби, а в тім 35 міл. молочних коров, 150 міл. овець, 70 міл. свиней і 500 міл. дробу. Годівля всіх цих звірят і птиці натурально має бути сконцентрована(!!).

До кінця другої пятилітки посівна площа бавовняку „мусить" бути також подвоєною. І сподіваються відповідного подвоєння збору (врожаю). Плянтації бураків „матимуть" 2—2½ рази збільшену супроти теперішньої площу, в наслідок чого одержиться 4—5 разів більше плетива і цукру, як тепер.

Для реалізації всього цього мають виховати півтора міліона сіл.-госп. техніків, кадри котрих мусять бути достарчені з посеред членів „колхозів" і робітників „совхозів, В цій також цілі проєктується ряд спец. курсів, і т. д. в цьому дусі.

Проєктується рівнож богато ріжних досвідів і проб з области агрономії. В ці вже, впрочім дуже спеціялізовані детайлі пляну ми тут входити не можемо.

Побачимо, що з того вийде. Можемо лише сказати з певністю це, що перші пять літ добігають до кінця, а перша пятилітка ще далека до зреалізування на всі 100%. Але мимо того маємо вже другий плян. Для чогож оце вічне плянування? Відповідь лежить в суто психольогічних моментах, що знова стоїть в звязку з цілою атмосферою життя на Радянщині. Все там кормиться і жиє ілюзіями. Ось чому і єдиною відповіддю на неудачі мусить бути створення нових ілюзій — величавих, гарних, принадних плянів, до детайлів опрацьованих, справді здібних дати ілюзію і лише ілюзію нової дійсности.

Вивіз дерева з Радянщини набув в останньому часі світового значіння, бо провадиться він у величезних розмірах і по надзвичайно низьких демпінгових (стратних) цінах, при чому, не береться в рахубу навіть вартість дерева. В наслідок цього в цілому деревному промислі в Европі настала велика констернація і побоювання за його будуччину.

Головних осередків деревного вивозу є в Радянщині два. Один знаходиться в Архангельську над Білим морем і служить вивозовим центром для продукції північних окраїн С.Р.С.Р. При праці тут заняті ріжні ссильні, працю яких використовується просто задармо. — Другий осередок вивозу лежить на Волзі. Це м. Царицин — тепер Сталінград. Він є осередком для північно-східнього району з Уралом і сплавляє дерево по Волзі і її допливах. За границю йде головно сосна. Достава цього надволжського підприємства виказує поважний зріст а саме: в 1927 р. воно доставило 800 тис. кв. метрів сосни, а в 1931 році осягне 2 міліони. Працює тут 104 тартаків. Зі Сталінграду дерево іде залізницею до Новоросійська над Чорним морем, звідки розвозиться по цілому світі.

В 1929 році С. Р. С. Р. вивезла 1.113 міліонів квадрат. метрів сосни, 1930 році вже 2 міліарди і 782 міліони квад. метрів, а в 1933 році Радяншина заміряє вивезти 6 міліярдів квадр. метрів з загальної краєвої продукції 36 міліярдів кв. метрів. Вивозяться головно соснові дошки. С.Р.С.Р. обраховує площу своїх соснових лісів на 800 міліонів га, з чого експльоатується тільки 17%. Ні одна з держав з деревним промислом, з ви-

мком хіба Канади, котра ще не експльоатує лісів на велику скалю, не змоглаб з цілком природних причин довести свою деревну продукцію до таких розмірів і в такій прогресії збільшувати її як С.Р.С Р. не посідаючи крім того такої дешевої робочої сили. Для порівнання згадаємо, що в 1929 році головні, експортуючі дерево краї вивезли в міліонах квадратових метрі в такі кількости соснових дошок: Фінляндія 1.424, Сполуч. Держави Америки 1.154, Польща 990, Швеція 955.

НОВІ КНИЖКИ І ВИДАННЯ.

Українська Загальна Енцикльопедія Т. І. Львів, 1931.

(Закінчення)

Що до величини, то в більшости терміни дуже коротко й стисло формуловані і тому займають небогато місця. До винятків належить кілька більших статейок, що переступають розмір 10—15 рядків. З цих можемо назвати — таких, як Аграризм, Біржа, Валюта, Господарство, Дохід, — кругло два десятка.

Переходячи до оцінки наших термінів, (яка м. ін. відноситься подекуди і до інших термінів, над котрими не будемо тут зупиннятися), можемо повторити ще раз те, що ми вже раніш відмітили, а саме: що найголовніша річ — дефініції понять н а з а г а л добрі, стоять (за деякими винятками). на високому науковому рівні. Відповідаючи так вимогам науки, як і правилам льогіки, вони поєднують здебільшого досконало й прикмети популярности.

Невдалі, а-бо не зовсім вдалі опреділення понять, принаймні що до нашої спеціяльности, подибуються дуже рідко, не можучи сильно заважити на загальній оцінці книги. Без деяких промахів важко булоб навіть припустити — і так під кожним оглядом вдалу — спробу видання першої нашої енцикльопедії. — Отже деякі дефініції видаються неповними. Приміром поняття „гуртова торгівля“ обмежується до визначення тільки через момент посередництва, принайменше не єдиний, не вичерпуючий і сам по собі ще не характеризуючий суті явища.

Основні характеристики часом заступлені бувають прикладовими поясненням або історичними даними (напр. „громадське господарство“) — занадто велика уступка популяристичній тенденції, котра не причинюється до точности і ясности в представлюванні річі. Цей спосіб, уживаний для пояснення, ілюстрації, вимикається з поняття льогічної дефініції. — Трапився приклад і надто абстрактної дефініції, як це має місце при терміні „Валюта“. Без дальших, конечних пояснень вона розминається з цілю, не вияснюючи дотичного поняття. В цьому прикладі один абстракт заступлений двома (згл. трома) не менш неясними поняттями — принаймні для загалу читачів.

Що до термінів з области кооперативних наук, то мусимо, на жаль, дещо зкорігувати висловлений вгорі і раніше погляд. Кооперація трохи занедбана, а заслуговувалаб бути репрезентованою багатше. Ми змогли нарахувати заледве десять кооп. виразів. Бракує майже зовсім відомостей зі світового кооп. руху і його чільніших репрезентантів. При слові кооперація слід цей недостаток виправити. Цей факт тим більше вражає, що редакція знайшла місце для осіб, що, приміром, нічим більшим не визначилися крім того, що були начальниками тої чи іншої військової частини, але помітнішого сліду в історії хоч би й рідної минувшини не залишили. Слід було поруч згадати й про людей мирної позітивної праці для добра народу і людства — якими є кооператори. На це вже було вказано також іншими рецензентами.

Не можемо обійти мовчанкою і суто технічної сторони редакційної праці біля енцикльопедії, залучуючи і що до цього кілька зауваг. Декілька більших статейок розрослося м. ін. завдяки тому, що до них увійшов матеріял, який відноситься до самостійних термінів, котрі часто не виріжнені, ц. то не є поставлені під окреме гасло, (гл. прим. ст. „гуртова торговля“ і под.), хоч в інших, подібних випадках редакція (або автори), можна навіть сказати систематично, таке виріжнення провадили (порівн. вирази економія, економіст і т. п., експорт, експортер і богато інших). Не будучи великим мінусом, це вказує лише на непослідовність і брак засад в техніці роботи. Про теж свідчить і ряд наступних помічень. Між іншим з цього повстала подвійність характеру енциклопедії: мішанина лексикона (словника мови) і властивої екцикльопедії.

Не є устійненою і техніка упорядковання гасел. І тут також ціхує редакцію брак виробленого погляду (засади) і послідовности в її додержанню — подвійність, менше практична і раціональна,

ніж вище згадана. Маємо на увазі ставлення понять в одніх випадках (і в більшости) під прикметник, в других — під речівник. Нераціональний, перший спосіб є джерелом недомагань, на котрі хочемо вказати. Терміни стоять розірвані від себе і повторюються стільки разів, скільки уживаються зі що раз іншим прикметником, іноді синонімістичним, що утруднює або й унеможливлює відшукування потрібного гасла чи виразу (напр. як шукати: привозове, чи довозове, імпортове мито і т. п.?). В цьому велика невигода для особи, котра користає з енциклопедії (вона не обовязана знати всі синонімічні вирази) — і хиба так уложеної енциклопедії. Краще було ставити всі понаття під речівник і після загальної дефініції, дати ріжні його відміни, прикметниково дані. В цих випадках прикметник ставиться за речівником з протинкою після цього останнього. Так при поняттю: спілка—після соціольогічної дефініції цього поняття, прийшлиб визначення конкретних її видів чи відмін. — Редакція уживала і цього способу, але зрідка і не послідовно (напр. народнє господарство і сільське господарство поставлені під речівником, а всі інші відміни господарства під прикметниками). При останньому способі альфабетичного упорядкування гасел униклосяб непотрібного паралєлізму і деяких повторень (гл. той самий приклад), як рівнож і пропусків (говориться напр. про дрібну промисловість, а не згадується про її коррелят — велику промисловість; а може її слід шукати під якимсь іншим, нам невідомим прикметником?).—Можемо, як на наслідок лихої техніки справи, яку обговорюємо, вказати й на ріжні що до обсягу (повноти) дефініції одного й того самого поняття („економічна географія“ і „господарська географія“, порівн. також „географія“).

Під зглядом групування енциклопедичного матеріялу книжка отже не витримує критики. Довільність в цьому відношенні авторів мусілаб усунути редакція або дати їм відповідні технічно-методольогічні вказівки. Видимо цієї справи — безумовно засадничої в подібного рода виданнях — не було розважено і вирішено. Не дано тому й читачам, котрі не раз зустрінуться з неможливістю вишуканнння терміну, відповідного поучення що до користання з енциклопедії.— Енциклопедія є дуже споріднена з річевим катальогом в бібліотеці і дотичні правила катальогізації слід би було застосувати й тут. — Дуже шкода також,що в більшости не має для синонімів відкличників, котрі полекшувалиб орієнтцію і користання з „Книги Знання“.

Помимо всіх наших і вже раніше висловлених іншими рецензентами зауваг „Книга Знання“ є важливим кроком наперед. Заповнила вона значну прогалину в нашій культурі і літературі, а її творці, хочби тому саме, заслужили на повне признання. Сміємо думати, шо започато ряд цього роду видань і що вони вже не дадуть на себе довго чекати. На черзі велика укр. екциклопедія і спеціяльні з ріжних наукових областей та практичних знань. Зроблено першу спробу, перший досвід — вдало і успішно, особливо що до зовнішнього викінчення книжки: добрий папір, виразний читкий друк, гарна оправа досить старанно виконана. *В. Л.*

З ПРЕСИ.

Вбогість економічної науки в Польщі. Польща належить до тих небогатьох приосталих держав, котрі в свойому шкільництві консервують уперто старий середньовічний клясично-гуманістичний напрям. Щойно в світлі цифрових даних виступає в повній наготі страшне упослідження економічно-суспільних наук на високих школах в Польщі. Пише про це новий економічний двотижневик „Gospodarka Narodowa“ (ч. 12-13).

„Про господарські справи говориться скрізь, у всіх домах, бюрах, урядах, на вулиці, в трамваях, в цукорнях. І нічого в тім дивного. Господарська кріза побиває усіх.

Глухо про ці справи тільки там, де повинна формуватися і плекатися економічна думка краю, де повинні виховуватися керівники державної господ. політики — на державних високих школах.

На 772 професорів і доцентів економічні і суспільні науки (вже разом із соціольогією) викладають 22, отже 2,8% Теольогія має 60 катедр, фільольогія і історія літератури 70, але величезна і широка, та притім така важна ділянка економіки має всього 22 катедри. З них припадає 7 на університет в Познані, котрий одинокий з усіх має економічний факультет. Є вищі школи, що мають лише одну економічну катедру. Варшавський, столичний університет, що має 2700 студентів права, має аж... 4 професорів економічних наук і то вже разом зі соціо-

льогією. На професора теольогії тут припадає 13 студентів, на професора економії — 675.

Найвищим куріозом є, що нема викладів економії у „Головній Школі“ і „Гірничій Академії“, що нема викладів соціяльної політики і про обезпечення праці на політехніках. (!!) Економічна Географія викладається тільки на однім університеті. На всіх державних школах є тільки дві катедри статистики, а одна з них обіймає вже разом статистику і фінансову науку“.

До тих сухих фактичних даних польського журналу треба додати одну увагу, що торкається наших українських відносин: ми на жаль, з малими виїмками, у всім любимо взоруватися на Поляках. Без сумніву від них походить і те нехтування економічно-суспільних знань, що так гірко мститься на нас. Коли польський нарід дякуючи своїм традиційним хибам і односторонности свойого наставлення довів до того, що паном його економіки є переважно не — поляк, а то й заграничні чинники — то чи хоч цей відстрашаючий примір не повинен привести нас до застанови, якщо вже нема в нас досить зацікавлення економічно-суспільними питаннями по суті? Чи не пора вже нам унезалежнитися психічно від перестарілих і шкідливих поглядів?

Під заголовком:

„Як опікується Патріонат кооперативами“ — „Нове Село“ (ч. 24. з 15.VI 1931) пише: В Попелях п. Дрогобич завели собі свідомі селяни ще в році 1908 Касу Райфайзена. Вона гарно розвивалася і в 1919 році мала вже 140 тисяч корон. Але все те пропало разом з Австрією. В 1922 році перехрестив Патронат нашу Райфайзенку на касу Стефчика, а все майно перецінено на 8 грошів.

Але люди не зневірилися і почали організуватися та складати уділи, яких призбирюється коло 100. Центральна каса дала невеликий кредит і робота пішла знову. В 1924 на загальних зборах ухвалено було уділити підмоги укр. інвалідам. Це не сподобалося Краєвому Патронатові і він не хоче більше уділити кредиту. Ба що більше: коли в 1929 році каса з чистого зиску 54·50 зол. на загальних зборах ухвалила купити швайцарську сонду, то Патронат рішучо спротивився та вимагав, щоби ми виписали по 6 чисел польського часопису за 60 зол., щоби заложити собі бібліотеку з польських книжок за 100 зол. та щоби для всіх членів закупити польські календарі.

Ми розуміється, того всего не послухали, бо пощо нам купувати книжки та газети для молів. За те ми запренумерували собі „Нове Село“. Та ось, 28/IX 1931 р. присилає до нас Краєвий Патронат люстратора Івана Фостаківського, котрий себе представляє українцем та за грозив, що Патронат зліквідує нашу кооперативу, бо вона передплачує „Нове Село“, а не Патронатову польську газету. Та ще усунув від урядування нашого касієра і справника. Крім того приневолив касу, щоби заплатила 25 зол. на 2 часописи, 16 зол. на оголошення білянсу, 11 асекурації. 100 зол. Патронатові податку і 60 за люстрацію.

Ось так то виглядає самоуправа членів в кооперативі. Те, що члени хочуть і їм корисне, те заборонене, а що для селян безвартісне — те силують купувати.

Мусимо домагатися, щоби Патронат змінив свою поведінку супроти українських кооператив, бо як ні, то подякуємо йому за його мізерні кредити і опіку та перейдемо до Ревіз. Союзу Українських Кооператив.“

Ось маємо зразок кредитової залежности кооперативи від кредитора; бачимо, яка вона невільниця, як підпадає під його диктат. Але нас дивує не це. „Кооп. Республика“ завсігди виступала і виступає проти кредитів для кооперації, вказуючи саме на цю залежність і лихі наслідки від неї. Нас дивує психольогія такої заплутавшоїся в кредит кооперативи. Як припекло, то вона, як погрозу, відшукала непоганий аргумент: виступлення з Патронату і перехід до Ревізійного Союзу Укр. Кооператив. Позволимо собі запитати: деж раніше був „патріотизм“ і нац. свідомість такої кооперативи? Відповідь на це питання хай дасть вона сама.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Час“ кооп. з від. уд. Львів, вул Вірменська 16.